

ТВОРЧИЙ ЦЕНТР ТЦК

ГРОМАДЯНСЬКЕ СУСПІЛЬСТВО УКРАЇНИ:

Звіт за результатами дослідження

Громадянське суспільство в Україні: звіт за результатами дослідження / Л. Паливода, О. Вінніков, В. Купрій [та ін.]; Упоряд.: Л. Паливода. – К.: БФ «Творчий центр ТЦК. 2016. – 74 с.

Розповсюджується безкоштовно. Продажу не підлягає.

У виданні представлено результати дослідження, яке було здійснено групою експертів з числа представників українських організацій громадянського суспільства, органів державної влади, наукових інститутів та міжнародних організацій. У представленому звіті – аналіз та пропозиції щодо визначення понять «громадянське суспільство», «організації громадянського суспільства», а також подані класифікація українських ОГС, опис поточних тенденцій в їх розвитку, наявні перешкоди та пропозиції щодо їх подолання, потреби в розвитку.

Видання призначено для державних службовців, дослідників, організацій громадянського суспільства, громадських активістів та програм міжнародної технічної допомоги.

Публікацію було підготовлено в рамках проекту «Демократизація, права людини і розвиток громадянського суспільства в Україні», який реалізується ПРООН за фінансової підтримки Міністерства закордонних справ Данії. Погляди, висновки та рекомендації належать авторам і укладачам цього звіту і не обов'язково відображають думку Міністерства закордонних справ Данії, Програми розвитку ООН або інших агенцій ООН.

ТВОРЧИЙ ЦЕНТР ТЦК

ГРОМАДЯНСЬКЕ СУСПІЛЬСТВО УКРАЇНИ:

Звіт за результатами дослідження

СПИСОК АБРЕВІАТУР

БО	Благодійна організація
ГО	Громадська організація
ЖЕК	Житлово-експлуатаційна контора
ЗМІ	Засоби масової інформації
ЄДРПОУ	Єдиний державний реєстр юридичних осіб та фізичних осіб-підприємців
КМУ	Кабінет міністрів України
ОГС	Організація громадянського суспільства
ООН	Організація об'єднаних націй
ОСББ	Об'єднання співвласників багатоквартирних будинків
ОСН	Органи самоорганізації населення
ПРООН	Програма розвитку Організації об'єднаних націй
РІР	Реанімаційний пакет реформ
СНР	Система національних рахунків
ТПП	Торгово-промислова палата
ТЦК	Творчий центр ТЦК
ЧАЕС	Чорнобильська атомна електростанція
CIVICUS	Всесвітній альянс задля участі громадян
ESA	Європейська система регіональних та національних рахунків
ICNPO	Міжнародна класифікація неприбуткових організацій
CSOSI	Індекс сталості ОГС

ЗМІСТ

ВСТУП	5
--------------------	---

ЧАСТИНА I.

Громадянське суспільство: огляд концепцій та підходів.....	7
--	---

ЧАСТИНА II.

Визначення термінів «громадянське суспільства» та «організація громадянського суспільства», ознак та видів ОГС.....	13
---	----

ЧАСТИНА III.

Громадянське суспільство в Україні: динаміка та стан розвитку, потреби та перспективи.....	20
Огляд історії громадянського суспільства в Україні.....	20
Дослідження громадянського суспільства України	23
Перешкоди та потреби ОГС України	27

ЧАСТИНА IV.

Висновки та рекомендації	39
--------------------------------	----

ДОДАТКИ

1. Національна стратегія сприяння розвитку громадянського суспільства в Україні на 2016-2020 роки	43
2. Дані про організаційно-правові форми ОГС України.....	53
3. Дані про кількість ОГС різних організаційно-правових форм за регіонами України.....	68
4. Класифікація ООН організацій громадянського суспільства	69
5. Список групи експертів	72
6. Список використаної літератури	74

ВСТУП

Термін «*громадянське суспільство*» має довгу історію і веде свій відлік від епохи Просвітництва в Європі. Дискусія навколо цього поняття відігравала важливу роль у з'ясуванні ролі держави та громадян. Але з часом, як часто буває з концепціями, що є в полі зору переважно інтелектуалів, вона втратила свою актуальність та була забута. У вісімдесятих роках вже ХХ століття термін знову був актуалізований інтелектуалами Східної Європи та Латинської Америки, які шукали альтернативу авторитарній державі. В основі альтернативи - бачення того, що суспільству необхідно простір, де громадяни могли б спілкуватись один з одним без контролю та втручання держави. Ідея громадянського суспільства полягала в тому, що це більше ніж уряд, ринок, економіка, окремі громадяни та їх сім'ї. Це повинно бути таке суспільство (громадянське суспільство), де громадяни, керуючись верховенством права, самоорганізуються для спільного вираження своїх інтересів і відстоювання цінностей (Keane 1998).

На даний час існує чимало визначень громадянського суспільства, у кожному з яких превалює той чи інший фокус на окремих аспектах, властивостях, характеристиках явища, зокрема, влада, політика, індивідуальні свободи, економічні функції чи поняття соціального капіталу тощо. Але більшість інтелектуалів погоджуються, ***що громадянське суспільство є сумою інституцій, організацій та особистостей поза межами сім'ї, держави та бізнесу, де люди добровільно збираються та взаємодіють заради задоволення та/або просування своїх спільних інтересів.***

Різні дослідники використовують різні концепції для вивчення громадянського суспільства. Так, CIVICUS включає до такого типу суспільства не лише політичні партії, але і неформальні чи неінституціалізовані групи, коаліції, діяльність яких не є завжди «позитивною» та «традиційною», наприклад групи скінхедів чи об'єднання футбольних фанів.

В Україні дискусії та дослідження феномену громадянського суспільства розпочалися на початку 90-х минулого століття і були ініційовані, за великим рахунком, міжнародними донорами, які від моменту здобуття Україною незалежності підтримують розвиток і діяльність місцевих, міжнародних неурядових організацій в країні. Революція Гідності 2014 року дала поштовх самоорганізації населення, що проявилось в масовому створенні неформальних та неінституціалізованих груп волонтерів. Самоорганізовані групи громадян допомагають армії та внутрішньо переміщеним особам, надаючи їм різноманітні послуги. В 2014 році активізували свою роботу релігійні та профспілкові організації, професійні та бізнес асоціації, територіальні громади та організації з захисту прав людини. Громадянське суспільство в Україні є неоднорідним та швидко зростаючим. Воно набирає досвіду і стає повноцінним «гравцем» суспільно-політичного та економічного розвитку країни. Перед владою, політиками, бізнесом та населенням постала задача підтримати та розвивати громадянське суспільство та його організації. Але для цього треба провести своєрідну його «інвентизацію», щоб зрозуміти чим власне є громадянське сус-

пільство, які є сутність, характеристики та видова варіативність організацій громадянського суспільства, їх можливості та потреби. Власне це сприятиме як кращій самоідентифікації, позиціонуванню громадянського суспільства, так і кращому його розумінню людьми, ефективному визначенню цілей та шляхів підтримки його розвитку в Україні.

Дана публікація є результатом роботи групи експертів завданням якої було:

- запропонувати визначення поняття «громадянське суспільство» в українському контексті;
- визначити сутність та ознаки організацій громадянського суспільства;
- скласти перелік видів організацій громадянського суспільства;
- виявити перешкоди та потреби цих організацій в подальшому розвитку.

Даний звіт складається з чотирьох частин та 6 додатків.

У першій частині звіту викладено короткий огляд історії до розвитку підходів до визначення концепції «громадянське суспільство» з часів Фергюсона та Гегеля і до сьогодні. Також зроблено огляд визначень та класифікацій організацій громадянського суспільства, якими послуговуються в різних країнах.

У другій частині за результатами роботи робочої групи представлені визначення термінів «громадянське суспільство», «організації громадянського суспільства» в українському контексті, а також ознаки та класифікація організацій, які можна віднести до організацій громадянського суспільства України.

У третій частині презентується короткий огляд розвитку громадянського суспільства в Україні, кількісні дані щодо організацій громадянського суспільства (ОГС), стислий опис потреб в організаційному розвитку таких організацій, здійсненні громадянського представництва, наданні послуг та міжсекторальній співпраці.

Висновки та рекомендації представлені в четвертій частині. Додатки містять 1) Національну стратегію сприяння розвитку громадянського суспільства в Україні на 2016-2020 роки, затверджену Указом Президента України від 26 лютого 2016 року; 2) дані про організаційно-правові форми ОГС України; 3) дані про кількість ОГС різних організаційно-правових форм за регіонами України; 4) класифікація ОГС, яка використовується ООН; 5) список експертів; та 6) список використаної літератури.

ГРОМАДЯНСЬКЕ СУСПІЛЬСТВО: ОГЛЯД КОНЦЕПЦІЙ ТА ПІДХОДІВ

Як і будь-який термінологічний концепт, поняття громадянського суспільства не має на сьогодні єдиного універсального тлумачення. Аналіз різноманітних інтерпретувань цього поняття засвідчує чітку тенденцію їх залежності від різноманітних ідеологічних та політичних контекстів. Вперше власне поняття *«громадянське суспільство»* зустрічається вже у давньогрецького філософа Аристотеля. У нього ж ми знаходимо, хоча б і в зародковому стані, ідеї, що безумовно заклали підвалини до сучасних уявлень про передумови виникнення та суттєві риси громадянського суспільства, а саме: пріоритет громадянина над державою; необхідність участі громадян в управлінні державою, громадою; поділ влади на три гілки та верховенство права. Сучасні ж погляди на громадянське суспільство міцно прив'язані до європейського та американського політичних вчень та практик. Як концепт, громадянське суспільство представляє собою широку сферу, де з одного боку знаходяться індивіди та родини, а з іншого - держава або уряд (Каротес 1999). З часу завершення «холодної війни» концепція громадянського суспільства була загальнопоширена серед дослідників і активістів. Чимало представників правлячих кіл (політиків) в різних країнах вважали, що громадянське суспільство є важливим і необхідним для зміцнення розвитку та демократії (Льюїс 2001). Проте досі не існує загальноприйнятого підходу у трактуванні згаданого концепту. Традиційно під терміном *«громадянське суспільство»* розуміється *«сукупність груп, створених для досягнення спільних цілей, та які перебувають переважно поза зоною дії держави або бізнесу»* (Рой 1998). Зазвичай вважається, що місце знаходження громадянського суспільства є поза дією домогосподарств, але деякі автори, зокрема, Патнем стверджує, що громадянське суспільство складається з груп, в яких перетинаються сімейні та шефські зв'язки.

Коріння ідеї громадянського суспільства сягає глибоко в історію Європи та Сполучених Штатів Америки. Шотландський мислитель епохи Просвітництва Адам Фергюсон бачив громадянське суспільство як бажану суспільну альтернативу, як природному стану, так і підвищеному індивідуалізму капіталізму, що проявляв перші паростки свого зростання. Німецький філософ Гегель вважав, що самоорганізоване громадянське суспільство має бути збалансованим і санкціонованим державою, інакше воно стане зацікавленим лише у собі та не сприятиме загальному благу. Обидва підходи сформували попередній розвиток концепції громадянського суспільства. У своїй роботі *«Демократія в Америці»*, яка значно вплинула на визначення цієї концепції в подальшому, Алексіс де Токвіль зосередився на організаційному аспекті, відійшовши від суспільного та політичного вимірів. Ця робота використовується на підтримку аргументів «на користь» громадянського суспільства. У своїй позитивній оцінці громадянської активності в Сполучених Штатах у XIX сторіччі Алексіс де Токвіль наголошує на волонтерській діяльності, душі громади та незалежному асоціаційному житті. Вищезазначені фактори виступають захистом проти домінування держави в суспільстві і, безперечно, противагою, яка допомогла

зробити державу ефективною та підзвітною суспільству. Ця оцінка разом з елементами попередніх концепцій, як правило, підкреслювала роль громадянського суспільства в створенні певного балансу по відношенню до держави й бізнесу. Але головним занепокоєнням цих філософів було бачення автономного суспільного ладу, проблема відповідних стосунків між індивідом, суспільством і державою, між державним і приватним (Петржик 2001). У XX сторіччі громадянське суспільство стали пов'язувати з поняттям цивілізованості (Еліас 1994), участю населення та громадянською позицією (Патнем 2000), публічною сферою (Габермас 1991), культурою (Грамші 1971) та громадою (Етціоні 1996).

Існують певні проблемні питання, які часто постають у полеміці щодо громадянського суспільства. Так досить часто плутають нормативне визначення громадянського суспільства з його реальним (емпіричним) характером, який припускає, що громадянське суспільство є «благою справою» (яким воно і є насправді). Підхід до розуміння громадянського суспільства як майданчика для асоціаційного життя не розрізняє «громадські» та «негромадські» організації, такого типу як наркокартелі, релігійні фундаменталісти, мафія та інші, оскільки таке відокремлення спирається на оціночні судження та є нормативним. Інші дискусії виникають навколо того, чи вважати офіційну політичну сферу частиною громадянського суспільства або взагалі виключити її. Деякі аналітики наполягають, що сімейне життя є частиною громадянського суспільства, а інші вважають, що і бізнес має бути також його складовою.

Можна побачити, що різні мислителі мають різні та, іноді, протилежні підходи до розуміння концепції громадянського суспільства. З нормативної точки зору, часто вважається, що громадянське суспільство контролює державу та впливає на неї, а тому воно є важливим елементом функціонуючої демократії. Інші підкреслюють роль, яку відіграє громадянське суспільство в забезпеченні підзвітності держави та приватного сектору. Проте, Коен і Арато (1992) зазначають що *«відношення між нормативними моделями демократії або проектами демократизації та структурою, установами та механізмами громадянського суспільства залишаються незрозумілими, частково через те, що наразі ми не маємо достатньо комплексної теоретичної бази для громадянського суспільства»*.

Для аналізу концепції громадянського суспільства крізь призму розвитку буде корисним згадати чому ця концепція має меншу цінність і не може бути застосована як універсальний рецепт. Льюїс (2001) визначає три відповідні причини. По-перше, існують різні розуміння терміну, тому дуже складно погодити конкретні стратегічні цілі. По-друге, концепція громадянського суспільства є переважно теоретичною концепцією. По-третє, можливо та чи інша концепція традиційно прив'язана до конкретного історичного часу та місця і тому вона може змінюватися, залежно від історії, культури та економіки.

Ці питання доречності та практичної цінності концепції громадянського суспільства і досі спричиняють широкі обговорення. Здається, що питання про слушність концепції громадянського суспільства поза контекстом, у якому вона спочатку виникла, було вирішено багатьма урядовцями в Сполучених

Штатах Америки і країнах Західної Європи, коли вони з ентузіазмом включили цю концепцію до своїх програм технічної допомоги в сфері демократичного розвитку. Перехід від надання допомоги громадянам через уряди до надання допомоги через організації громадянського суспільства (ОГС) пояснювався тим, що таким чином відбувається розбудова громадянського суспільства.

Але чому саме зараз громадянське суспільство опинилось знову в центрі уваги? Льюїс (2001) визначає щонайменше чотири основні взаємопов'язані групи причин. Перша – це поява теоретичного «глухого кута» в дискусіях між правими та лівими політиками щодо сфери розвитку, завдяки чому ОГС набули роль «бути тим, чим треба» в межах нових концепцій, центрі уваги яких знаходиться людина. Друга полягає в тому, що агенції з розвитку були стурбовані неефективною роботою влади та низькою ефективністю програм технічної допомоги, які впроваджувались державними установами. Третє - стало неможливим ігнорувати присутність ОГС та їх голос у процесі вироблення політики. І останнє, громадянське суспільство влаштовує різноманітні сторони політикуму. Ліберали вважають, що воно допомагає утримувати баланс між інтересами держави та бізнесу. Для неолібералів громадянське суспільство є частиною приватного сектору, що забезпечує посилення ролі ринку. Серед лівих превалює сприйняття громадянського суспільства як таким, що надає можливості для соціальних трансформацій та новим альтернативам утримання сильного державного централізованого управління.

При наданні технічної допомоги часто використовується модель суспільства, яка складається з трьох частин. Цю модель запропонували Кoen і Арато (1997). Вона походить з базової гегеліанської концепції. Ця модель розрізняє різні типи секторів організацій та їх відповідні домінуючі функції, що вони виконують для суспільства та в суспільстві взагалі: перший (уряд), другий (бізнес) та третій сектор (громадські ініціативи, рухи, неурядові організації тощо). Склад, розмір та взаємовідносини між цими трьома секторами є унікальними для кожної країни, але, загальним лейтмотивом системи технічної допомоги є намагання трансформувати ці сектори в країнах, що розвиваються, і в яких дуже часто домінує перший сектор, таким чином, аби вони стали схожими на сектори країн Заходу. Впродовж останніх десятиріч порядок денний у сфері розвитку зосереджено на такій триаді: капітал (економічне зростання та розподіл), сталість (суспільства та довкілля) і демократія (політичне залучення, належне врядування, розширення прав і можливостей людей, і порядок) (Ленцер 2002). У цьому дискурсі громадянське суспільство часто використовується як посередник для залучення, розширення прав і можливостей, успішної демократизації. Як результат, шляхом кооптації таких концепцій, як громадянське суспільство, агенції та установи з розвитку продовжують породжувати (повторювати) власні дискурси, які виправдовують їх поточну діяльність та відповідають власним стратегічним інтересам (Фергюсон 1990). Громадянське суспільство створили як невід'ємну частину парадигми у сфері розвитку, яка наразі є панівною: воно значною мірою прив'язане до пакету рекомендацій, що просувають конкурентоспроможні ринки, (ліберальну) демократію та справедливе громадянське суспільство для (капіталістичного) розвитку (Ленцер 2002).

Процес перенесення західних концепцій громадянського суспільства до країн нової демократії не є легким і не завжди є можливим всупереч очікуванням донорів технічної допомоги. Фаулер (1996) стверджує, що *«віддзеркалення відбувається в лабіринті громадянського суспільства, оскільки північні аналітики схильні вважати, що Південь та Схід є їхнім відображенням і відображенням їхнього історичного досвіду, а це є спірним, а то й пихатим припущенням»*. Коли ми згадуємо, як починалось громадянське суспільство в історії Заходу, важливо не забувати, що сама Європа не є однорідною – там кожна країна має свою історію та традиції. Проте концепцію громадянського суспільства, яку було розроблено в Європі та США, не може бути просто застосовано *«ніби вона є новою та необтяженою багажем»* (Комароф 1999). Вулф (1997) вказує на те, що термін *«громадянське суспільство»* для Східної Європи означає щось інше, ніж для американського розуміння волонтерства, та порушує питання точності, коли термін *«громадянське суспільство»* вживається у різних обставинах і місцях.

Врешті решт, як вважає Ленцер (2002),

«ми маємо пам'ятати про те, що громадянське суспільство є теоретичною концепцією, а не емпіричною. Його неможливо безпосередньо спостерігати. Але воно є синтетичною концептуальною конструкцією, яка включає розмаїття форм колективної громадської дії, що відбувається в суспільній сфері. Вона підсумовує на макроконцептуальному рівні мікроемпіричні/реальні дії, які здійснюють громадяни в політичних цілях у матеріальній, організаційній та ідеологічній площині».

Визначення та класифікація ОГС

У принципі визначення не існують заради існування як такого чи абстракцій. Вони покликані вирішити конкретні проблемні питання, завдання та їх поява переслідує певну мету. Соціологи, практики та стратеги керуються різними цілями, коли визначають організації громадянського суспільства. Як стверджує Анхайер (2005): *«визначення не бувають істинними або помилковими; в кінцевому рахунку ми їх оцінюємо, наскільки вони були корисними в описанні частини реальності, яка нас зацікавила. Конкретно, визначення має бути простішим, ніж реальність, яку воно намагається описати. Визначення має полегшувати комунікацію, викликати ідеї та сприяти розумінню»*.

Існує декілька підходів до визначення ОГС. Зокрема, можна виокремити такі:

- **Юридичний** - визначає ОГС відповідно до законодавства країни.
- **Функціональний** – визначає функції, які виконує ОГС, та цілі, для досягнення яких її було створено. ОГС відіграють певні ролі та мають певні функції, діють в різних ситуаціях та умовах. За Фрамкіним (2002) функції ОГС можна розглядати через призму пропозиції та попиту та того, що вони виражають та рівнем їх інструментальності, що дає можливість систематизувати функції організацій до наступних чотирьох видів: сприяння громадській та політичній участі, надання необхідних послуг, підтримка особистих цінностей та релігійних переконань, надання можливостей соціального підприємництва. На-

дхам (1999) розглядає ОГС як політичних підприємців, які формують порядок денний для законодавчих змін, розробляють політики та впроваджують їх в подальшому. В політичному процесі Наджам (1999) бачить наступні функції ОГС, а саме: надання послуг, проведення кампаній з громадянського представництва, просунення інновацій та проведення моніторингу. Льюїс (2001) аргументує, що ОГС можуть або брати участь в процесах структурних змін через надання послуг, або подавати свій голос проти зростаючого домінування політичних регуляторів та принципів.

- **Економічний** – визначає структуру доходів організації. Іншими словами, ОГС отримують кошти за рахунок добровільних внесків та пожертв від своїх членів, прихильників, від держави або від продажу власних товарів та послуг. При цьому ОГС не розподіляють свої доходи між засновниками, менеджерами та членами організації.
- **Структурно-оперативний** – визначає базову структуру та діяльність ОГС. Згідно з цим визначенням, запропонованим Саламоном і Анхайером (1992), організація має продемонструвати такі п'ять характерних рис: 1) що вона є організованою, а саме, інституціоналізованою певною мірою; 2) що вона є приватним інститутом приватного права, іншими словами, що вона існує інституційно окремо від влади; 3) що вона є автономною, має власне врядування, іншими словами, організація має все необхідне для контролю за своїми діями; 4) що вона є неприбутковою, а саме, вона не розподіляє дохід між своїми засновниками та/або членами/менеджерами; і 5) що вона є волонтерською, іншими словами, демонструє значний ступінь добровільної участі.

Юридичний та функціональний підходи до визначення можуть бути корисними в контексті конкретної країни або юридичної системи. Вони швидше за все будуть ідеальними для місцевих цілей, ніж для порівняльних і міжнародних. Економічне визначення ОГС надає основу для мікроекономічних підходів. Воно базується на фінансовій поведінці. Структурно-оперативний підхід до визначення ОГС найкраще пасує для порівняльної роботи на місцях, зокрема, для міжсекторальних порівнянь та порівнянь між країнами. Цей підхід домінує, оскільки й ООН дотримується саме його в своєму розумінні ОГС. Також це дозволяє мати більш менш компромісний варіант визначення в контексті економічного підходу. Отже, за цим підходом ОГС є одиницею, яка є автономною (має власне врядування), неприбутковою (не розподіляє прибутки між засновниками та/або членами/менеджерами), існує інституційно окремо від влади, а членство в ній чи необхідність надавати кошти на утримання не є імперативною вимогою законодавства, або передумовою набуття громадянства. Визначення ООН є найкращим для міжнародних та порівняльних цілей.

Визначення та класифікація ОГС дуже тісно пов'язані. Визначення вказує на те спільне, що існує між різними організаціями, а, отже, дозволяє їх віднести до певного типу організацій відповідно до обраного концепта. А відмінності між цими організаціями надає підстави викоремити окремі групи та види ОГС. Взагалі, наявність класифікації є суттєвим для економічного аналізу та звіту-

вання, а також для процесу розробки стратегії державної політики. В останні роки було запроваджено декілька систем класифікації, аби допомогти ОГС і бенефіціарам у їхній діяльності, а також з огляду на інші аспекти. З порівняльною метою на міжнародному рівні було розроблено Міжнародну класифікацію неприбуткових організацій (ICNPO), яку пізніше було адаптовано ООН (дивіться Додаток 4).

ВИЗНАЧЕННЯ ТЕРМІНІВ «ГРОМАДЯНСЬКЕ СУСПІЛЬСТВА» ТА «ОРГАНІЗАЦІЯ ГРОМАДЯНСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА», ОЗНАК ТА ВИДІВ ОГС

Після аналізу міжнародного досвіду та історії розвитку громадянського суспільства в Україні група експертів погодилися, що за основу визначення терміну «громадянське суспільство» береться наступне:

Громадянське суспільство – це сфера суспільних відносин поза сім'єю, державою та бізнесом, де люди об'єднуються для задоволення та/або просування спільних інтересів та відстоювання спільних цінностей.

Громадянське суспільство є частиною суспільства відокремленого та незалежного від інституту держави, яке забезпечує права індивідів. Часто під громадянським суспільством розуміють сукупність неформальних зв'язків між індивідуумами та організаціями, які вирішують конкретні проблеми, здійснюють представництво інтересів, ведуть суспільно корисну діяльність, беручи на себе відповідальність за спільне благополуччя. Громадянське суспільство має певні характерні риси:

- існує розвинена мережа різноманітних відносин між громадянами (не обмежується лише тими, хто має громадянство України) та соціальними групами, які діють автономно та без посередництва держави;
- існують організації (громадські, благодійні, роботодавців, місцевого самоврядування, профспілки, незалежних ЗМІ тощо), які відображають широкий спектр інтересів громадян та соціальних груп та представляють і захищають їх перед державою;
- у своїй діяльності керуються системою цінностей, що, в цілому є позитивною, не ґрунтується на ненависті та різних формах дискримінації, а базується на верховенстві права, поваги до прав та свобод, суспільній моралі, громадській активності тощо.

Важливо зазначити наступні застереження, які висловлені експертами:

- ми не використовуємо термін «*третій сектор*»;
- перевага надається використанню терміну «*організації*», а не «*інституції*»;
- не використовуються етичні поняття, наприклад «*гідність*», «*вільна людина*» тощо;
- формулюючи визначення терміну «*громадянське суспільство*», експерти намагались як відобразити ситуацію в Україні, з одного боку, так і задати напрям розвитку; та
- описувати явище громадянського суспільства не тільки як сукупність організацій і зв'язків, але і вказувати їх призначення/роль у суспільному розвитку.

Визначення терміну «організації громадянського суспільства» та їх ознаки

Існує багато термінів, які використовуються для опису ОГС. Це - громадські організації, неурядові організації, неприбуткові організації, волонтерські організації тощо. Але протягом останніх десяти-п'ятнадцяти років термін «організації громадянського суспільства» використовується для визначення різноманітних форм організацій, що діють поза межами держави, бізнесу та сім'ї. Багатогранність діяльності та форм ОГС важко піддається уніфікованій інституалізації сектору. І не лише через різницю в розмірах організацій (наприклад, між профспілками та локальними екологічними організаціями), але і через велике різноманіття видів їх діяльності (молодь, спорт, соціальні послуги та громадське представництво). Після аналізу наявних різних підходів до визначення ОГС експерти дійшли згоди і рекомендують дотримуватися використання наступних підходів:

на **національному рівні** використовувати:

- законодавче визначення ОГС, тобто всі види організацій, які українське законодавство, в тому числі і податкове, відносить до ОГС;
- основними «видимими» функціями ОГС є надання послуг та громадське представництво/громадський моніторинг та контроль. А «невидимими» (або моральними) функціями ОГС є захист суспільних цінностей та розбудова соціального капіталу (довіра, взаємна підтримка) між членами громади/суспільства.

З метою порівнювальності ОГС ***між собою та з організаціями з інших країн*** експерти домовились використовувати структурно-операційне визначення ОГС, що запропоноване Саламоном та Анхаєром (1992). Тобто за основу визначення терміну «організація громадянського суспільства» береться організація, що відповідає таким ознакам:

Наявність внутрішньої структури. Організація визнається частиною громадянського суспільства, якщо вона має визначені цілі та види діяльності, а також певну структуру управління (керівних органів). Факт реєстрації або іншого визнання організації державою не має самостійного значення порівняно з загальнодоступністю указаних даних (в багатьох європейських країнах заборонено саме таємні об'єднання).

За Саламоном (1992), головна мета цієї ознаки – чітке розрізнення ОГС та неформальних об'єднань в секторі домогосподарств, як-от груп сусідської взаємодопомоги. В Україні ця ознака є визначальною для всіх ОГС. При реєстрації чи легалізації організації повинні зазначати свої цілі, види діяльності, структуру керівних органів і їх повноваження, порядок прийняття рішень тощо.

Недержавний характер. Організація не є частиною органів публічної влади, має окремі цілі та структуру управління, а також діє самостійно, а не від імені чи за дорученням органів публічної влади.

Це забезпечує інституційну ідентичність організації відмінну від публічної влади (Саламон 1992). В Україні цивільне законодавство достатньо чітко розрізняє юридичні особи публічного права, що створюються і припиняються розпорядчим актом державного органу або органу місцевого самоврядування, і юридичні особи приватного права. Втім, як і в інших країнах, можуть існувати квазідержавні або гібридні організації.

Заборона розподілу прибутку між засновниками, членами та менеджерами. Організація, на відміну від підприємницьких компаній і товариств, не розподіляє будь-яку частку свого майна на підставі членства або корпоративних прав (наприклад, права голосу в керівних органах).

За Саламоном (1992), організації, якщо отримують прибуток, не повинні розподіляти його між своїми членами, засновниками чи менеджерами. Кооперативи та подібні до них організації часто діють як орієнтовані на прибуток компанії, тому їх визнання як ОГС рекомендується проводити в індивідуальному порядку, надто коли вони діють в інтересах третіх осіб (будівництво та утримання соціального житла, соціальні підприємства тощо). В Україні податкове законодавство встановлює додаткові обмеження щодо розподілу прибутку, як-от між родичами та іншими пов'язаними особами членів керівних органів, і вимагає при ліквідації ОГС передачі її майна – окрім кооперативів і подібних організацій – іншим ОГС або в дохід держави. Втім, кооперативи в цілому визнаються ОГС.

Самоврядність. Організація організує і контролює свою діяльність самостійно, відповідно до власних цілей і внутрішніх правил та процедур, без незаконного втручання органів публічної влади і третіх осіб.

В Україні ця ознака, як правило, не викликає подвійних трактувань, і принцип самоврядності законодавчо визнаний щодо громадських організацій, профспілок тощо. Структурні підрозділи (представництва іноземних ОГС, осередки організацій зі статусом юридичних осіб) реєструються окремо, і їх діяльність є досить самостійною, хоча правову відповідальність за неї можуть нести центральні органи організації.

Добровільна участь. Попри самоочевидний характер участі в ОГС як добровільної, тобто без примусу органів публічної влади чи третіх осіб, колізії можуть виникати щодо організацій, участь у яких є обов'язковою для певної професійної діяльності чи зайнятості (як то адвокатура, нотаріат, аудит тощо). Відмови ОГС у прийнятті в члени чи припинення членства на підставі рішень їх керівних органів не є дискримінаційними, якщо особа може створити іншу відповідну ОГС або приєднатися до такої організації.

За Саламоном (1992), добровільність участі може виражатися у виконанні обов'язків членів ОГС чи її керівних органів, волонтерській праці, а також добровільних майнових та/чи фінансових внесках. В Україні принцип добровільності законодавчо доповнено заборонаю обмеження прав і свобод осіб органами публічної влади на підставі належності до ОГС, а також

забороною вимагати від осіб даних про їх участь в ОГС, крім визначених законом випадків.

Наостанок, експерти запропонували ще одну ознаку, а саме – **організація працює на своїх членів або/та на суспільний інтерес**. Це означає, що цільовою групою, чийми інтересами керується організація є члени організації (так наприклад, організації професійного самоврядування виражають інтереси виключно своїх членів) або суспільство в цілому (наприклад, екологічні організації). Крім того, організації з надання правової допомоги, соціальних послуг, захисту споживачів тощо можуть діяти переважно в інтересах третіх осіб, які не є членами організації.

!!!! ЗАСТЕРЕЖЕННЯ

ОГС України:

- включають організації не лише з позитивними намірами, але і негативними (футбольні фанати та скінхеди тощо). Це важливо для визначення не лише ступеня підтримки ОГС демократії та толерантності, але і рівень їх нетолерантності та жорстокості;
- можуть підтримувати та просувати інколи контрорєвенсійні цінності, політики та політичні повістки;
- можуть мати по суті, а не законодавчо встановлений, різний територіальний статус, а саме: місцевий, регіональний та національний.

Для систематизації і стандартизації широкого спектру даних про громадянське суспільство ключову роль грають міжнародні, регіональні (наприклад, Європейського Союзу) і національні статистичні класифікації та стандарти (Вінніков 2015). З огляду на обране експертами структурно-оперативне визначення організацій громадянського суспільства відповідно до видів їх діяльності та організаційної структури, серед національних статистичних інструментів України найважливішими є Класифікація видів економічної діяльності (ДК 009:2010) і Статистичний класифікатор організаційних форм суб'єктів економіки чинний з січня 2015 року.

Крім того, державна статистика в Україні використовує міжнародні стандарти Системи національних рахунків 2008 року (СНР 2008), прийняті в ООН і її спеціалізованих організаціях, а також Європейської системи регіональних та національних рахунків 2010 року (ESA 2010). Об'єктом класифікації для міжнародних порівнянь є інституційні одиниці, які належать до певного сектору або підсектора економіки. Інституційні одиниці мають ознаку операційної і фінансової незалежності – принаймні, вона включає володіння активами, укладання договорів та інших зобов'язань від власного імені, а також існування для таких одиниць повної системи рахунків та статистичної звітності. Інституційні одиниці включають, з одного боку резидентів і нерезидентів (міжнародні та інші екстериторіальні організації, як-от іноземні посольства, військові бази тощо), так і юридичні та фізичні особи або групи таких осіб.

Державна статистика України (Класифікація інституційних секторів економіки України, чинна з 1 січня 2015 р.) виділяє п'ять інституційних секторів економіки:

1. нефінансові корпорації (мають на меті ринковий продаж активів і нефінансових послуг для фінансової вигоди учасників);
2. фінансові корпорації (в тому числі фінансові посередники);
3. сектор загального державного управління;
4. домогосподарства (тільки фізичні особи, в тому числі і ті, хто постійно проживає в монастирях та інших релігійних закладах, або в притулках та інших закладах соціальних послуг);
5. некомерційні організації, що обслуговують домогосподарства (некомерційні організації, що не розподіляють прибуток, але обслуговують інші сектори, як-от торгово-промислові палати, або прямо контролюються органами публічної влади, як-от державні музеї чи лікарні, включено у відповідні інші сектори).

Шостим сектором є «інший світ», тобто нерезиденти, які включають екстериторіальні органи.

Наприклад, до підсектору фінансових приватних корпорацій належать кредитні спілки або недержавні пенсійні фонди; втім, фонди обов'язкового соціального страхування належать до сектору загального державного управління.

Некомерційні організації, що обслуговують домогосподарства, поділяються на підсектори «приватні» та «під іноземним контролем»; останні включають, у першу чергу, представництва та інші підрозділи іноземних некомерційних організацій. Крім організацій, що контролюються і переважно фінансуються державою, цей сектор включає три основні статистичні групи:

- організації для надання товарів і послуг своїм членам (професійні і релігійні організації, клуби, тощо);
- організації для надання товарів і послуг домогосподарствам (благодійні організації);
- організації для надання колективних/суспільних послуг (наукові, екологічні організації тощо).

Специфічними для України є підрозділи приватних корпорацій і державних органів, які надають неринкові послуги своїм працівникам і членам їх сімей (як-от санаторії, їдальні тощо) – вони можуть визнаватися некомерційними організаціями, що обслуговують домогосподарства, але експерти не вважають їх організаціями громадянського суспільства.

З урахуванням викладених вище підходів і застережень, на думку експертів, до організацій громадянського суспільства в Україні можна віднести вказані далі організації, класифіковані за ознаками особливих вимог щодо складу їх учасників, створення/реєстрації, визначених законом спеціальних повноважень або пільг. Таким чином, цей перелік не виокремлює організації, для яких законом не встановлено спеціальних вимог щодо створення або спеціальної правосуб'єктності, зокрема, правозахисні, моніторингові організації, представницькі бізнесові спілки тощо. На думку авторів дослідження, класифікувати ОГС за сферами/галузями діяльності не є доцільним.

1. Громадські організації

- 1.1.1. Жіночі громадські організації
- 1.2.1. Дитячі громадські організації
- 1.3.1. Молодіжні громадські організації
- 1.4.1. Громадські освітні і культурно-виховні організації
- 1.5.1. Громадські наукові організації
- 1.6.1. Громадські організації фізкультурно-спортивної спрямованості
- 1.7.1. Громадські організації інвалідів
- 1.8.1. Громадські організації ветеранів війни
- 1.9.1. Громадські організації захисту від наслідків аварії на ЧАЕС
- 1.10.1. Аварійно-рятувальні служби громадських організацій
- 1.11.1. Громадські природоохоронні формування (екологічні)
- 1.12.1. Громадські організації охорони пам'ятників історії та культури
- 1.13.1. Громадські організації споживачів
- 1.14.1. Громадські об'єднання трудових мігрантів, утворені за кордоном
- 1.2. Громадські спілки
- 1.3. Громадські формування охорони громадського порядку і державного кордону

2. Релігійні організації**3. Благодійні організації**

- 3.1. Благодійні товариства
- 3.2. Благодійні фонди
- 3.3. Благодійні установи

4. Об'єднання співвласників багатоквартирних будинків**5. Органи самоорганізації населення****6. Асоціації органів місцевого самоврядування та їх об'єднання****7. Органи суддівського самоврядування**

- 7.1. Постійно діючі третейські суди
- 7.2. Органи адвокатського самоврядування

8. Саморегулівні організації

- 8.1. Інші професійні організації та об'єднання

9. Творчі спілки**10. Професійні спілки**

- 10.1. Об'єднання професійних спілок

11. Організації роботодавців та їх об'єднання**12. Торгово-промислові палати****13. Інші об'єднання юридичних осіб****14. Приватні організації (установи, заклади)**

- 14.1. Організації (установи, заклади) громадських об'єднань, інших непідприємницьких товариств

15. Недержавні пенсійні фонди**16. Кредитні спілки****17. Обслуговуючі кооперативи**

- 17.0.1. Обслуговуючі сільськогосподарські кооперативи

- 17.1. Споживчі кооперативи
 - 17.1.1. Споживчі товариства
- 18. Філії (інші відокремлені підрозділи)
 - 18.1. Представництва
- 19. Інші організаційно-правові форми (визнання ОГС в індивідуальному порядку)

!!!ЗАСТЕРЕЖЕННЯ

Експерти дійшли згоди не включати політичні партії до складу ОГС. З огляду на формування національних, регіональних і місцевих представницьких органів за списками політичних партій, в Україні діючі партії виконують переважно публічно-правові функції.

ГРОМАДЯНСЬКЕ СУСПІЛЬСТВО В УКРАЇНІ: ДИНАМІКА ТА СТАН РОЗВИТКУ, ПОТРЕБИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ

Огляд історії громадянського суспільства в Україні

Громадянське суспільство і його цінності, пріоритети сприяють формуванню національних інтересів держави. Тому процес формування громадянського суспільства є поступовим. Становлення громадянського суспільства в Україні має глибоке історичне коріння. Вже за часів Київської Русі функціонують самоврядні місцеві громади – верви та віче, як орган прямого народовладдя. З прийняттям християнства та його утвердженням активно розвивається самоврядування церковних громад (CIVICUS 2006). В середні віки благодійність та надання соціальних послуг було прерогативою церкви і пізніше перейшло до держави, коли церква погрузла в релігійних війнах. Через відсутність системи надання соціальних послуг українські громади, як правило сільські, сформували систему груп самопомогли, які не вимагали інституаналізації. Важливим елементом громадянського суспільства на українських землях був розвиток міського самоуправління. У XV-XVIII ст. більшість міст України отримала магдебурзьке право (тобто, феодальне міське право за яким міста звільнялися від управління і суду феодалів). Інтенсивно розвивалися елементи козацького та місцевого самоврядування у добу Козацької держави. Починаючи з 17-го століття, коли Україна була поділена між Польщею та Росією, під маскою добродійності освічені верстви сформували національно-визвольний рух. Це був час, таємних товариств, які вивчали українську історію та розробляли стратегії політичного визволення, просуюючи українську мову та культуру. Кінець 19-го та початок 20 століть став визначальним для приватної благодійності промисловців, які допомогли створити систему соціальної підтримки нужденних, а також сприяли розвитку освіти, охорони здоров'я та культури. Деякі благодійники також підтримували український визвольний рух, який продовжив свою діяльність і до радянської епохи.

За радянських часів участь громадськості в суспільно-політичних процесах та надання соціальних послуг суворо контролювалось державою, що в підсумку призвело до утворення дисидентського руху за відстоювання прав людини та громадських та політичних свобод, незалежність і національне визволення в 1960-х (CIVICUS 2006). Цей рух підняв велику хвилю боротьби за незалежність України і створив передумови для появи української держави на карті світу в 1991 році. Громадські організації та рухи, які з'явилися за часів перебування в кінці 1980-х років, підготували кадри для більшості політичних партій, державних установ та бізнесу.

Поява після отримання Україною незалежності нового покоління громадських організацій, які мали характерні для західного типу ОГС системи менеджменту та проектний підхід до діяльності, стимулювались міжнародною технічною допомогою. Між тим, багато старих, радянського стилю, громадських організацій та благодійних фондів, профспілок, асоціацій і об'єднань

почали адаптуватися до нових умов, які характеризувались раптовим зменшенням в разі державного фінансування, змінюючи свій менеджмент та управління. Цікаво, що «старі» радянського часу громадські організації були краще оснащені з самого початку. Вони володіли значним майном, широка мережа їх членів та органів влади лобіювали їх інтереси. Але завдяки підтримці міжнародних фондів та програм було засновано багато організацій громадянського суспільства, переважна частина яких діє і до тепер (Bekeshkina 2012).

У той час, як ОГС розвивали свої організаційні можливості, зменшувалася кількість громадян, які беруть участь у діяльності самих організацій. Не дивлячись на появу нових організацій, в цілому частка активних живих ОГС у загальній кількості зареєстрованих організацій з початку 90-х років поступово зменшувалася. Це було пов'язано з економічною і соціальною кризою, але головна проблема полягала в тому, що після виконання свого завдання – здобуття незалежності країни, чимало ОГС не змогли перебудувати свою діяльність у відповідності до вимог часу та надавати необхідні послуги, захищати належним чином важливі інтереси громадян. Відсутність підтримки та недостатньої уваги з боку органів влади теж вплинуло на зменшення кількості ОГС. На жаль, паростки громадянського суспільства, що з'явилися під час боротьби за незалежність, на той час ще не переросли в стабільну традицію громадянського активізму (Bekeshkina 2012).

Тим не менш, на початку 2000-х набирає обертів протестний рух проти режиму, який почав набувати ознак тоталітарного. Разом з тим, економічна ситуація в Україні почала покращуватись, що допомогло ОГС розширити базу фінансування, розширити діяльність в сфері правозахисту, демократичних прав і свобод громадян, контролю за діями влади, представництва інтересів. Українські ОГС почали набувати необхідного досвіду в створенні коаліцій під час парламентських виборів 2002 року, який зміцнився під час президентських виборів 2004 року. Метою діяльності таких коаліцій була протидія адміністративному ресурсу, що масово почав використовуватися під час виборчих кампаній 2002 та 2004 років (Bekeshkina 2012). Зрештою, зусилля коаліції ОГС знайшли підтримку серед громадськості, що призвело врешті решт до Помаранчевої революції. Перемога Помаранчевої революції стала величезним кроком вперед на шляху до демократії, що дало великі сподівання на перетворення України у справжню демократичну і процвітаючу країну.

Але кредит довіри, який отримали політичні партії та блоки, що належали до Помаранчевої коаліції, був втрачений і очікування на реформи в країні залишилися незадоволеними, в тому числі й стосовно сприяння розвитку громадянського суспільства. Саме ж громадянське суспільство опинилось у кризі як через пасивність населення та втрату громадської довіри до політиків, так і переходу найбільш активних представників організацій на роботу в органи влади. І знову ОГС, які протягом багатьох років вели боротьбу за права та свободи в суспільстві, проти цензури та тиранії попередніх урядів, не змогли знайти себе в новій ситуації, і, як і населення, зайняли позицію «поживемо-побачимо» замість того, щоб вимагати від уряду конкретної програми реформ та їх впровадження (Bekeshkina 2012).

У той же час протягом 2004 – 2010 років було прийнято низку урядових рішень з питань залучення ОГС до процесу прийняття рішень. Зокрема було запроваджено: проведення органами виконавчої влади консультацій з громадськістю, створення при таких органах громадських рад (2004), сприяння органами виконавчої влади проведенню громадської експертизи їх діяльності (2008). Крім того у 2007 році Урядом була схвалена Концепція сприяння органами виконавчої влади розвитку громадянського суспільства.

Водночас ідея демократії була дискредитована постійним протистоянням між Президентом України та Прем'єр-Міністром України впродовж 2008-2009 років, породженим цією боротьбою хаосом в управлінні державою, що у кінцевому підсумку призвело до розчарування в демократії та появи в суспільстві очікувань «твердої руки». Це фактично стало поживним ґрунтом для перемоги Віктора Януковича на президентських виборах у 2010 році (Bekeshkina 2012). На відміну від «помаранчевої» влади, «регіонали» прийняли як Стратегію державної політики сприяння розвитку громадянського суспільства в Україні та першочергові заходи щодо її реалізації, так і нові закони та підзаконні акти, що врегулювали правовий статус ОГС, процедури їх легалізації, ведення ними господарської діяльності, звітності тощо. Ці документи були розроблені громадськими експертами; їх затвердження відбулося в результаті тиску громадськості та не відображало орієнтацію тогочасної влади на співпрацю з громадянським суспільством Але відмова Президента України В. Януковича від підписання Угоди про асоціацію Україна-ЄС восени 2013 року та відхід політичного керівництва країни від законодавчо закріпленого курсу на Європейську інтеграцію, стали причиною Революції Гідності проти режиму В.Януковича. Після розстрілу мирних демонстрацій в Києві в кінці лютого 2014 року В.Янукович втік з країни, залишивши вакуум у владі, який був швидко заповнений парламенською опозицією. Нова парламенська більшість зразу ж провела президентські та парламенські вибори в 2014 році. У тому ж році Україна стикнулася з агресією з боку Росії, що привело до незаконної анексії Криму та військового конфлікту на Донбасі (USAID 2014).

Після Революції Гідності організації громадянського суспільства отримали можливість втілити свої багаторічні напрацювання, які, як правило, клались в стіл. Так, в січні 2014 року під час Євромайдану громадські активісти, експерти та журналісти об'єдналися для пришвидшення реформування країни і започаткували ініціативу, відому як Реанімаційний пакет реформ (РПР). Учасники ініціативи РПР розробили *«Дорожню Карту Реформ для Парламенту VIII скликання»* і послідовно просувають реформ та спонукають Парламент та Уряд України до їх проведення. З 2014 року самоорганізація населення та масовий волонтерський рух охопило значну частину країни. Завдяки своїй ролі в Революції Гідності громадянське суспільство стало ідентифікуватись суспільством, державою і політиками як повноцінний гравець, який впливає на розвиток держави (USAID 2014). Як і після Помаранчевої революції, так і після Революції Гідності багато представників ОГС, громадських активістів пішли працювати в виконавчі органи влади та були вибрані до Верховної Ради України від різних політичних партій та мажоритарних округів.

У 2015 році за сприяння Координатора проектів ОБСЄ та Адміністрації Президента України групою експертів було розроблено Національну стратегію сприяння розвитку громадянського суспільства в Україні на 2016-2020 роки. У ній відзначено збільшення ролі громадянського суспільства в різних сферах суспільного розвитку, зокрема щодо впровадження реформ. Стратегія спрямована на підтримку ініціатив громадськості та налагодження ефективного діалогу й партнерських відносин ОГС з органами державної влади та органами місцевого самоврядування, підвищення організаційної спроможності ОГС, їх ролі в соціально-економічному житті суспільства, розширення їх можливостей представляти та захищати інтереси своїх цільових груп, забезпечення прав і свобод людини і громадянина.

Дослідження громадянського суспільства України

Громадянське суспільство України не є однорідним і має певні специфічні характеристики. По-перше, громадянське суспільство можна умовно поділити на організоване (складається з зареєстрованих та/чи легалізованих організацій) та неформальне (складається з тимчасових та, переважно, спонтанних ініціатив та рухів). В той час як перші виконують ряд важливих функцій (надають соціальні послуги, розробляють та просувають нові закони або покращення до існуючих, проводять моніторинг діяльності органів влади тощо), останні об'єднуються для вирішення певних нагальних, як правило, дуже вузьких та ситуативних потреб або представлення громадських настроїв. По-друге, зареєстровані ОГС теж розрізняються за мотивами створення та типом засновників. Умовно ОГС можна поділити на ті, що відстоюють інтереси своїх цільових груп, та ті, що в своїй діяльності керуються інтересами засновників (представників бізнесу та влади і політичних діячів). Ще однією лінією поділу між українськими ОГС є джерела їх фінансування. В Україні є невелика частина національних та місцевих організацій (до 1000 ОГС), які проводять свою діяльність майже виключно за донорські кошти та/або керуються їх пріоритетами в своїй основній діяльності (ТЦК 2013). Хоча доля таких організацій є невеликою, їх залежність від донорського фінансування складає в середньому до 45% річного бюджету. Виплати з державного та місцевих бюджетів отримують 20% ОГС, але вони складають лише 7% у їх бюджетах. Пожертви громадян отримують 43% опитаних ТЦК організацій, а їх частка у бюджеті становить лише 15%. Гранти від місцевих організацій отримують 13% ОГС і їх частка в бюджеті становить 7%. Власна комерційна діяльність є джерелом фінансування у 10% респондентів, але їх частка в бюджеті становить лише 3%. І наостанок, великим викликом для українських ОГС є членство, хоча закони зобов'язують всі організації мати членів їх кількість, за різними дослідженнями, є все ще дуже обмеженою і складає до 2% населення України.

Як правило, вивчення динаміки та рівня розвитку ОГС здійснювалося за типом реєстрації (об'єднання громадян та благодійні організації, профспілки, релігійні організації тощо), за сферами діяльності (ЗМІ, ВІЛ-СНІД, молодіжні тощо), джерелами фінансування (міжнародні донори, корпорації, державна підтримка тощо). Спроби комплексного вивчення організацій громадянського суспільства були зроблені в 2001 та 2006 роках, коли Україна брала участь

у глобальному проєкті визначення Індексу громадянського суспільства, який виконувався міжнародною організацією CIVICUS за методикою розробленою Лондонською школою економіки.

З 1996 року Агентство США з міжнародного розвитку (USAID) у партнерстві з місцевими організаціями двадцяти дев'яти країн Центральної та Східної Європи вимірює Індекс сталості розвитку громадянського суспільства (CSOSI), який є ключовим аналітичним інструментом, що вимірює прогрес розвитку громадянського суспільства. Індекс вивчає загальні сприятливі умови для розвитку громадянського суспільства, приділяючи особливу увагу правовому середовищу, організаційній спроможності, фінансовій життєздатності, громадянському представництву, наданню послуг, інфраструктурі та ставленню з боку громадськості. За даними звіту громадянське суспільство України є самим успішним серед країн колишнього радянського союзу, що активно впливає на реформування країни і ідентифікується суспільством, державою і політиками як повноцінний гравець, який впливає на розвиток країни.

На відміну від всіх попередніх досліджень дане дослідження мало на меті визначити основні терміни та перелік організацій, які можна віднести до організацій громадянського суспільства, та визначити, поряд з вивченням кількості зареєстрованих організацій кожного виду, і перешкоди в їх розвитку та потреби. Для досягнення цих завдань, були проаналізовані попередні дослідження щодо ОГС, надіслані запити до відповідних органів державної влади, проведені фокус групи та групові інтерв'ю з представниками кожного виду ОГС України.

Важливо зауважити, що це дослідження є лише першою спробою комплексного дослідження громадянського суспільства України і не є всеохоплюючим. Серед **обмежень** дослідження можна вказати наступні. По-перше, це обмежені та уривчасті дані щодо ОГС та доступу до них (контактна інформація). Це завадило виявити та опитати представників деяких видів ОГС. По-друге, дослідження стосувалось лише зареєстрованих ОГС, оскільки інформація щодо окремих видів ОГС (наприклад, ОСН без статусу юридичної особи) не є чіткою (в Україні немає державного реєстру для таких ОГС), як і щодо неформальних ініціатив та рухів не є системною та доступною і їх діяльність є, як правило, нетривалою за терміном. Також, дослідження GfK Ukraine (2014) на замовлення ПРООН показує, що з багаточисленних ініціатив Революції Гідності інституаналізувалось не більше 5%. І наприкінці, необхідно зауважити, що представники ОГС (які часто є єдиним джерелом інформації) з великим небажанням беруть участь у подібних дослідженнях, що, при «слабо» структурованих та обмежених даних державної статистики, не дає можливості отримати якісні та більш достовірні результати.

Перед тим як обговорювати дані щодо ОГС в Україні необхідно зробити декілька застережень щодо **системи державної статистики організацій громадянського суспільства** (Вінніков 2015).

ОГС в Україні, як і в більшості інших країн світу, наразі не є об'єктом цілісного обліку, моніторингу та аналізу статистичної та адміністративної інфор-

мації. В державній статистиці України не існує чіткого зв'язку між неприбутковим статусом організації з точки зору її оподаткування, а саме, включення до Реєстру неприбуткових установ та організацій, і її належністю до інституційного сектору економіки та видів діяльності.

Кількісні показники інституційного сектору *«некомерційні організації, що обслуговують домогосподарства»*, не мають наразі належного рівня точності з різних причин, зокрема: і) розподіл окремих видів ОГС між різними інституційними секторами (обслуговуючі кооперативи, установи (заклади) громадських організацій, органи самоорганізації населення); та ii) включення підрозділів фінансових і нефінансових корпорацій до сектору *«некомерційні організації, що обслуговують домогосподарства»*, але без спеціальної класифікації таких підрозділів.

Це не дозволяє достатньо точно визначити основні макроекономічні показники організацій громадянського суспільства (кількість інституційних одиниць, зайнятість, суми доходів і витрат). Тому рекомендованим способом уточнення цих показників є запровадження допоміжних (сателітних) рахунків у складі національних рахунків, які дозволять окремий облік, моніторинг та оцінку статистичних даних про ОГС, які діють у всіх інституційних секторах. Таку можливість передбачають і методики державної статистики України, наприклад, у сфері надання соціальних послуг.

Доволі широку і послідовну спробу виділити неприбуткові організації в цілому здійснили Департамент статистики ООН та Центр досліджень громадянського суспільства Університету імені Джонса Хопкінса (США) (2003). По суті, терміни «неприбуткові» чи «добровільні» організації у цій системі є аналогами інститутів громадянського суспільства.

Запропонована ними система допоміжних (сателітних) національних рахунків має також скорочену та розширену версію і може включати кількадесят показників, у тому числі, оцінку внесків волонтерів. Після успішного тестування у 14 країнах, ця система поступово інтегрується в системи державної статистики держав-членів ООН. Запровадження подібної системи, як зазначалося вище, доцільне і для України.

Значними досягненнями запропонованої системи допоміжних (сателітних) рахунків, зокрема, є:

- уточнення ознак неприбуткових організацій для міжнародних порівнянь;
- єдина класифікація цих організацій по видам і цілям діяльності;
- визначення основних і додаткових показників, специфічних для неприбуткових організацій (благодійні внески, волонтерство тощо);
- узгодженість з загальними макроекономічними рахунками СНР 2008.

У Додатку 4 представлена міжнародна класифікація неприбуткових організацій (ICNPO) з класифікацією державної статистики України, що відповідає структурно-операційному визначенню ОГС. Організації, які задовольняють цим

ознакам, визнаються неприбутковими незалежно від їх включення до інституційних секторів. Так, лікарні чи університети можуть бути і нефінансовими приватними корпораціями, і державними чи квазі-державними установами, і закладами благодійних чи інших некомерційних організацій, що не контролюються і не фінансуються переважно державою. Ознаки окремих ОГС (як-от органів самоорганізації населення, професійних самоврядних організацій або організацій роботодавців) можуть потребувати додаткового уточнення з огляду на характер адміністративних повноважень, які можуть мати такі організації в Україні.

Як видно зі щорічних статистичних бюлетенів «Громадські організації» (2014), в середньому до 40% легалізованих громадських організацій подають звіти; доступ до спеціальної статистичної звітності інших видів ОГС наразі обмежений. Форми цих звітів містять значний масив даних стосовно «фізичного виміру» діяльності громадських організацій (кількість проведених семінарів, виставок та інших заходів). Втім, вибірка громадських організацій, які надають ці звіти, недостатня для загальної оцінки відповідної діяльності навіть одного виду ОГС, та наведені у бюлетені приклади частки ОГС у відповідних видах діяльності в цілому мають ілюстративний характер. Тому статистичні звіти громадських організацій наразі можуть використовуватися тільки як додаткові джерела статистичної чи адміністративної інформації.

В чинній системі державної статистики України практично відсутні допоміжні (сателітні) національні рахунки, які дозволяють з достатньою повнотою і точністю аналізувати діяльність всіх видів некомерційних організацій, а не лише тих, що обслуговують домогосподарства.

Крім того, соціальні заклади чи підрозділи нефінансових або фінансових корпорацій, які наразі включаються до сектору *«некомерційні організації, що обслуговують домогосподарства»*, також можуть отримувати прибуток, який включається у баланс відповідних корпорацій. Натомість підприємства та заклади (установи), створені для цілей зайнятості чи підготовки окремих груп (інвалідів, безробітних тощо) не розподіляють прибуток, якщо їх засновниками (учасниками) є некомерційні організації. Включення цих підприємств в Реєстр неприбуткових підприємств, установ та організацій не обговорювалося під час підготовки Податкового кодексу. Необхідно уточнити перелік видів організацій та органів, які можуть бути включені до допоміжного (сателітного) національного рахунку неприбуткових організацій.

Відсутня державна класифікація ОГС, аналогічна класифікації суб'єктів малого підприємництва, яка дозволила би окремий облік таких організацій, зокрема, за показниками: види економічної активності; мета; загальний розмір доходу/кількість зайнятих. Необхідно включити до допоміжного (сателітного) національного рахунку відповідні дані про ОГС, що діють у різних інституційних секторах.

Основні рекомендовані нормативні посилання для розробки допоміжних (сателітних) рахунків для ОГС: Регламент Європейського парламенту та ради від 20 грудня 2006 року № 1893/2006; Статистична класифікація економічної

активності Ради Європи NACE (оновлення 2) та додаток до регуляції Ради (ЕЕС) №3037/90; Закон України «Про державну статистику».

Перешкоди та потреби ОГС України

У таблиці 1 наведено дані Єдиного державного реєстру юридичних осіб та фізичних осіб-підприємців (ЄДРПОУ) щодо кількості зареєстрованих ОГС за останні чотири роки відповідно до визначених вище організаційно-правових форм. Останні два роки засвідчують тенденцію зменшення кількості зареєстрованих ОГС, пов'язане як зі зміною в 2015 році методики обрахунку кількості суб'єктів господарювання за різними організаційно-правовими формами (запроваджена Держстатом в 2015 році, яка не обліковує окремо відокремлені підрозділи), так і за неможливістю уточнити кількість ОГС на тимчасово окупованих територіях АР Крим, м.Севастополя та Донбасу.

Таблиця 1. Дані ЄДРПОУ про кількість зареєстрованих організацій в Україні за організаційно-правовими формами за роками

	Організаційно-правова форма	2013	2014	2015 ¹	2016 ²
1	Громадські організації	74500	77286	75828	70321
2	Релігійні організації	24720	25475	24957	23261
3	Благодійні організації	14055	14999	15934	15384
4	Об'єднання співвласників багатоквартирних будинків	15018	16213	15992	17109
5	Орган самоорганізації населення	1426	1503	1372	1415
6	Асоціації органів місцевого самоврядування та їх добровільні об'єднання	3194	3234	3108	2260
7	Органи суддівського самоврядування				
8	Саморегульвна організація	-	-	5	5
9	Творчі спілки	278	298	277	
10	Профспілки та об'єднання профспілок	28852	29724	28890	26321
11	Організація роботодавців				30
12	Торгово-промислові палати	41	39	37	37
13	Інші об'єднання юридичних осіб	1412	1365	1275	756
14	Приватні організації (установи, заклади)	1000	1027	1005	955
15	Недержавні пенсійні фонди	75	74	72	72
16	Кредитні спілки	1154	1171	1105	1090
17	Обслуговуючі кооперативи	33664	33806	29681	25763
18	Філії (інші відокремлені підрозділи)	49014	49717	47507	34278
19	Інші організаційно-правові форми	-	-	-	27279
	ВСЬОГО	248403	255931	247045	246336

1) Без урахування тимчасово окупованої території АР Крим і м.Севастополя

2) Без урахування тимчасово окупованої території АР Крим і м.Севастополя

Дані щодо кількості ОГС різних організаційно-правових форм реєстрації у розрізі регіонів (Додаток 3) засвідчують, що найбільша кількість ОГС зареєстрована в м.Києві. Области, які найбільш «насичені» ОГС, це: Дніпропетровська, Донецька, Київська, Львівська, Одеська та Харківська області. Показник «насиченості» ОГС показує, що в Україні на 10000 дорослого населення (16+) приходить 69 організацій¹.

Аналіз ОГС (ТЦК 2014) за функціями або видами діяльності показує, що переважна більшість активно діючих ОГС (70%)² займається громадянським представництвом, тоді як 64% організацій надають послуги, а 38% - поєднують і першу, і другу діяльність. Більшість ОГС (83%) надають навчальні та консультативні послуги. 67% ОГС залучені до надання інформаційних послуг, а 31% ОГС надають юридичні послуги та 28% організацій – психологічні послуги. Виклики та проблеми, з якими зіштовхується переважна більшість ОГС при наданні послуг, включає невміння організацій задовольняти потреби своїх цільових груп, вивчати інтереси та потреби громадян у послугах, покращувати якість послуг та впливати на державну політику на місцевому рівні. Діяльність ОГС України з громадянського представництва значно випереджає їх уміння надавати послуги. Події останніх двох років продемонстрували, що громадянське суспільство послідовно відстоює проведення реформ та спонукає Парламент та Уряд України до їх втілення.

Громадянське суспільство України об'єднує різні організації, кожна з яких є своєрідною та унікальною. Розвиток кожної організації як і громадянського суспільства в цілому вимагає розуміння перешкод розвитку та потреб організацій. Для зручності аналізу представників ОГС запитали про перешкоди, які стоять перед їхніми організаціями в таких сферах як організаційний розвиток, проведення діяльності з громадянського представництва, надання послуг та міжсекторальної співпраці. Нижче наводиться аналіз перешкод та потреб ОГС різних організаційно-правових форм реєстрації. У Додатку 2 надається детальна інформація про кожну організаційно-правову форму ОГС, а саме: всі закони, що регламентують їх реєстрацію та діяльність, та опис вимог до заснування та можливої діяльності.

ГРОМАДСЬКІ ОРГАНІЗАЦІЇ

Опис: добровільне об'єднання дієздатних фізичних осіб, які перебувають на території України на законних підставах, для здійснення та захисту прав і свобод, задоволення суспільних інтересів. Мінімальна кількість засновників - дві особи. Можуть діяти без статусу юридичної особи. Організації зі статусом юридичної особи можуть мати всеукраїнський статус, що дає окремим видам організацій (організації інвалідів, молодіжні та дитячі організації) право на державну фінансову підтримку, за наявності відокремлених підрозділів у більшості регіонів України. Можуть самостійно здійснювати підприємницьку діяльність, якщо це передбачено їх статутами для реалізації статутних завдань. Закон визначає обмеження щодо найменувань та підстави судової заборони організацій. До громадських організацій відносяться наступні види: жіночі громадські організації, дитячі громадські організації, молодіжні громадські організації, громадські освітні і культурно-виховні організації, громадські наукові організації, громадські організації

1) Дані ЄДРПОУ Державної служби статистики України

2) ТЦК, 2015

фізкультурно-спортивної спрямованості, громадські організації інвалідів, громадські організації ветеранів війни, громадські організації захисту від наслідків аварії на ЧАЕС, аварійно-рятувальні служби громадських організацій, громадські природоохоронні формування (екологічні), громадські організації охорони пам'яток історії та культури, громадські організації споживачів, громадські об'єднання трудових мігрантів, утворені за кордоном, а також громадські спілки та громадські формування охорони громадського порядку і державного кордону. Правозахисні, моніторингові та інші організації також створюються та діють у формі громадських організацій із загальною для таких організацій правосуб'єктністю.

Наявні перешкоди у діяльності

Організаційні проблеми: слабе стратегічне та операційне планування через відсутність постійних джерел фінансування, особливо за рахунок коштів державного та місцевих бюджетів, та обмежені людські ресурси. Слабе розуміння системи врядування, особливо керівником, та відсутність належних політик і процедур. Слабкий зв'язок з своїми цільовими групами та уміння як визначати проблеми своїх клієнтів, так і розробляти і надавати відповідні послуги. Слабе уміння оцінювати свою діяльність та низький рівень публічного звітування.

Проблеми в здійсненні громадянського представництва: слабка та нерозвинена адміністративна практика залучення ОГС до ухвалення рішень, відсутність механізмів місцевої демократії у більшості територіальних громад; фактична неможливість для ОГС оскаржити в судовому порядку рішення, ухвалене без належних консультацій з громадськістю; слабкі знання ОГС щодо роботи органів влади та експертні знання по підготовці повістки для кампаній громадянського представництва. Недостатня кількість ОГС для проведення освітніх та інформаційних кампаній серед населення та відсутність державного фінансування на проведення цієї діяльності. Слабкі навички ОГС по підготовці, реалізації кампаній громадянського представництва та моніторингу їх результатів.

Проблеми участі в соціально-економічному розвитку: недостатній експертний та кадровий потенціал для повноцінної участі в соціально-економічному розвитку. Практично відсутня державна фінансова підтримка, зокрема через конкурси проектів, слабкорозвинений механізм державного замовлення соціальних послуг, а також обмежений доступ до участі у державних закупівлях. Низька спроможність вести підприємницьку діяльність, зокрема створювати соціальна підприємства, для отримання додаткових фінансових ресурсів.

Проблеми міжсекторальної співпраці: недостатня співпраця з органами влади, низька культура комунікації та відсутність постійних майданчиків для спілкування з владою. Низька ефективність діяльності громадських рад. Відсутність податкових стимулів для юридичних та фізичних осіб, які роблять пожертви на користь ОГС. Низька довіра бізнесу та ЗМІ до діяльності ОГС.

Потреби

Необхідна допомога: фінансова, приміщення, навчання, співпраця з органами влади та іншими ОГС та обмін досвідом з іншими ОГС.

Допомога від органів влади: спільні проекти, приміщення та не заважати.

РЕЛІГІЙНІ ОРГАНІЗАЦІЇ

Опис: об'єднання фізичних осіб для задоволення релігійних потреб сповідувати і поширювати певну віру. Відокремлені від держави і не виконують державних функцій. Можуть діяти без статусу юридичних осіб (релігійні громади). Закон діє щодо релігійних управлінь і центрів, монастирів, релігійних братств і місій, духовних навчальних закладів, а також їх об'єднань. Реєстрацію статутів і змін до статутів здійснює Міністерство культури протягом одного місяця чи трьох місяців (за потреби висновків державних органів, а також спеціалістів). Мають виключне право випуску богослужбової літератури і предметів культового призначення. Культові будівлі та земельні ділянки передаються у постійне безоплатне користування. Реорганізуються шляхом поділу, злиття і приєднання. Закон визначає перелік підстав для судової заборони релігійних організацій.

Наявні перешкоди у діяльності

Організаційні проблеми: слабе кадрове та матеріальне забезпечення. Проблеми в здійсненні громадянського представництва: є Всеукраїнська рада церков, через яку подаються пропозиції. Разом з тим не завжди вони є почутими.

Проблеми участі в соціально-економічному розвитку: відсутність належних механізмів соціального партнерства та соціального замовлення. Держава не готова віддати вирішення соціальних проблем церкві та ОГС в цілому. Немає підтримки держави в роботі з наркозалежними, звільненими з тюрми. При наявності коштів та можливостей участі в соціально-економічному розвитку влада не завжди іде на співпрацю.

Проблеми міжсекторальної співпраці: ігнорування владою концепції державно-церковних відносин, розробленою Всеукраїнською владою церков.

Потреби

Необхідна допомога: фінансова, приміщення, співпраця з органами влади.

Допомога від органів влади: фінансова, приміщення, спільні проекти.

БЛАГОДІЙНІ ОРГАНІЗАЦІЇ

Опис: створюються дієздатними фізичними та/або юридичними особами приватного права. Основною метою є благодійна діяльність в одній чи кількох сферах, визначених законом. Види такої діяльності, в т.ч. публічний збір пожертв, регулюються законом. Самостійно визначають бенефіціарів, строки і форми благодійної діяльності. Адміністративні витрати не більше 20% річного доходу. Можуть створювати спілки та інші об'єднання. Благодійні організації можуть бути створені у вигляді благодійних товариств, благодійних фондів, благодійних установ.

Наявні перешкоди у діяльності

Організаційні проблеми: слабка диверсифікація джерел фінансування та велика залежність від засновника. Низкі професійні знання та навички у залученні пожертв, проведенні фандрейзингових кампаній, співпраці з бізнесом та населенням. Відсутність системної роботи благодійних організацій та неуміння реагувати на зміни в суспільстві та потреби громадян.

Проблеми в здійсненні громадянського представництва: існуючі громадські ради та рада при Міністерстві соціальної політики не виражають думок цільових груп, не впливають на розподіл бюджетних коштів, мають низькі професійні навички як по формулюванню пропозицій, так і по їх виконанню.

Проблеми участі в соціально-економічному розвитку: благодійні організації не включені в державну систему надання соціальних послуг і мають обмежений доступ до державних закупівель та виконання державних програм. При участі в наданні соціальних послуг органи влади працюють з ОГС на умовах компенсації витрат за надані послуги (тобто кошти надаються ОГС лише після надання послуг) і, часто, компенсація є неповною.

Проблеми міжсекторальної співпраці: оподаткування благодійної допомоги соціально незахищеним особам. Законодавче неврегулювання дозволених форм благодійності, що часто веде до зловживань та шахрайства (наприклад, збір в скриньки). Слабка підтримка органами влади засад діяльності благодійних організацій (наприклад, приміщення для роботи з цільовими групами). Недостатня співпраця з ЗМІ щодо висвітлення позитивних прикладів роботи благодійних організацій.

Потреби

Необхідна допомога: фінансова, приміщенням.

Допомога від органів влади: спільні проекти та не заважати.

ОБ'ЄДНАННЯ СПІВВЛАСНИКІВ БАГАТОКВАРТИРНИХ БУДИНКІВ (ОСББ)

Опис: створюються більшістю власників житлових і нежитлових приміщень у багатоквартирних будинках для сприяння використанню їх майна, управління, утримання і використання спільного майна. В одному багатоквартирному будинку створюється лише одне об'єднання; можуть включати два чи більше будинків, об'єднаних спільною прибудинковою територією, інженерною інфраструктурою. Можуть мати делеговані місцевою радою повноваження. Житлові та житлово-будівельні кооперативи можуть реорганізуватися в об'єднання. Власники житлових та нежитлових приміщень у гуртожитках можуть створювати об'єднання співвласників багатоквартирних будинків. Громадський контроль за розподілом та утриманням житла в гуртожитках здійснює наглядова рада.

Наявні перешкоди у діяльності

Організаційні проблеми: прийнятий новий закон не має розроблених механізмів його реалізації. Недостатня інформація про роль та діяльність ОСББ, включаючи соціальну та психологічну. Низька кваліфікація співробітників, особливо бухгалтерів. Невисока активність громадян та ініціативність створення ОСББ. Необхідність висвітлення історій успіху створення та діяльності ОСББ.

Проблеми в здійсненні громадянського представництва: незгуртованість ОСББ та неуміння об'єднуватись для просунення спільних інтересів. Протидія влади та ЖЕКів діяльності ОСББ.

Проблеми участі в соціально-економічному розвитку: проблеми в нормативному забезпеченні прибудинкових територій та механізмів корис-

тування майном і права його передачі.

Проблеми міжсекторальної співпраці: недостатня співпраця з владою та несприйняття ОСББ як серйозного партнера. Втручання держави в діяльність ОСББ через суди без залучення самих ОСББ. Відсутність доступу ОСББ до баз даних нерухомого майна, власників майна та даних про жильців. Високі відсотки в банках на кредити на заходи енергозбереження.

Потреби

Необхідна допомога: фінансова, приміщення, співпраця з органами влади, обмін досвідом з іншими ОГС, поширення інформації про діяльність ОСББ.

Допомога від органів влади: Інформаційна, фінансова, приміщення, спільні проекти та не заважати.

ОРГАНИ САМООРГАНІЗАЦІЇ НАСЕЛЕННЯ (ОСН)

Опис: Представницькі органи мешканців села, селища, міста або їх частин (будинкові, вуличні, квартальні, сільські, селищні комітети, комітети мікрорайонів, районів у містах). Створюється за рішенням зборів (конференції) за місцем проживання членів територіальної громади на строк повноважень місцевої ради, якщо інше не визначено у рішенні ради чи в положенні про орган самоорганізації населення. Можуть діяти зі статусом чи без статусу юридичної особи. Територія дії визначається місцевою радою, яка дає дозвіл на створення органу (протягом одного місяця). Мають власні повноваження, визначені законом; можуть мати делеговані місцевими радами повноваження щодо вирішення питань місцевого значення. Отримують від ради фінанси та майно необхідне для здійснення повноважень. Місцеві ради мають право зупиняти дію рішень органів самоорганізації із одночасним зверненням до суду. У передбачених законом випадках, діяльність органу самоорганізації населення може бути припинена рішенням відповідної місцевої ради.

Наявні перешкоди у діяльності

Організаційні проблеми: Надзвичайно складний порядок створення, слабе нормативне регулювання основ діяльності, неможливість отримання від органів місцевого самоврядування делегованих повноважень, коштів, фінансів та майна. Низьке розуміння населенням суті та ролі ОСН. Проблеми з кадрами. Як правило, в ОСН працюють люди похилого віку і на громадських засадах. Слабе стратегічне та оперативне планування діяльності. Відсутність в багатьох ОСН приміщень для організації роботи та можливості інформувати про свою роботу. Конфлікти з владою, коли остання приймає рішення в обхід думки жителів (наприклад, при забудові територій).

Проблеми в здійсненні громадянського представництва: Відсутність знань та навиків з питань громадянського представництва та механізмів реалізації. Слабе уміння організовувати громадськість та співпрацювати з владою.

Проблеми участі в соціально-економічному розвитку: ОСН в окремих населених пунктах не беруть активної участі в соціально-економічному розвитку, але надають пропозиції органам влади.

Проблеми міжсекторальної співпраці: Слабе розуміння представниками органів влади суті ОСН та їх функцій. Використання окремими

депутатами місцевого рівня роботи ОСН для свого піару і тиску на ОСН у випадках їх «самостійності». Низька відомість ОСН на місцевому рівні не дає їм можливості повноцінно співпрацювати з органами влади і надавати свої пропозиції, оскільки органи влади часто прирівнюють ОСН до громадських організацій.

Потреби

Необхідна допомога: Ухвалення нового Закону України «Про органи самоорганізації населення» (нова редакція), фінансова, приміщення, співпраця з органами влади та іншими ОГС.

Допомога від органів влади: Фінансова, приміщення, спільні проекти та не заважати.

ОРГАНИ СУДДІВСЬКОГО САМОВРЯДУВАННЯ

Опис: мають на меті вирішення питань внутрішньої діяльності судів, обрання суддів на адміністративні посади, зміцнення незалежності судів. Організаційні форми: збори суддів місцевих судів, апеляційних судів, вищих спеціалізованих судів і Верховного суду України; Рада суддів України; з'їзд суддів України, що обирає Раду суддів, призначає суддів Конституційного суду України, членів Вищої ради юстиції та Вищої кваліфікаційної комісії суддів. З'їзд суддів скликається раз на два роки; делегатів обирають збори суддів. Рада суддів є вищим органом суддівського самоврядування у період між з'їздами суддів, призначає голову Державної судової адміністрації та його заступників. ДСА здійснює забезпечення роботи органів суддівського самоврядування.

ПОСТІЙНО ДІЮЧІ ТРЕТЕЙСЬКІ СУДИ

Опис: створюються всеукраїнськими громадськими об'єднаннями або організаціями роботодавців, саморегульованими організаціями, торгово-промисловими палатами, асоціаціями кредитних спілок, спілками споживчих товариств. Кількість суддів завжди є непарною. Засновники подають на державну реєстрацію зміни до регламентів чи списків суддів третейських судів протягом 15 днів після прийняття відповідних рішень. Винятки з підсудності судів визначено законом. Рішення судів можуть виконуватися добровільно чи згідно з законом про виконавче провадження. Третейська палата України є постійно діючим керівним органом третейського самоврядування, який обирається Всеукраїнським з'їздом третейських суддів.

ОРГАНИ АДВОКАТСЬКОГО САМОВРЯДУВАННЯ

Опис: Національна асоціація адвокатів утворюється з'їздом адвокатів України і не може бути реорганізована; ліквідація можлива на підставі закону. Членами асоціації є всі особи, які мають право на заняття адвокатською діяльністю або склали присягу адвоката. У період між з'їздами адвокатів України та конференціями адвокатів регіонів функції адвокатського самоврядування виконують Рада адвокатів України та ради адвокатів регіонів відповідно. Рішення органів адвокатського самоврядування є обов'язковими для всіх адвокатів. Розмір щорічних внесків є однаковим для всіх адвокатів.

САМОРЕГУЛІВНІ ОРГАНІЗАЦІЇ

Опис: Спеціалісти за визначеним законом фаховим напрямом мають бути членами принаймні однієї саморегулівної організації. Закони встановлюють мінімальну кількість та вимоги до освіти членів таких організацій. Саморегулівні організації здійснюють сертифікацію або професійну атестацію спеціалістів за певним фаховим напрямом і ведуть реєстри осіб, які мають право здійснювати відповідну професійну діяльність. Встановлюють стандарти діяльності та накладають стягнення за їх порушення, в т.ч. зупинення права здійснювати відповідну професійну діяльність.

ТВОРЧІ СПІЛКИ

Опис: добровільні об'єднання професійних творчих працівників за фаховим напрямом у сфері культури та мистецтва, які мають фіксоване членство осіб старше 18 років. Можуть мати місцевий, регіональний (не менше 20 членів) або всеукраїнський (не менше 100 членів) статус. Всеукраїнським творчим спілкам КМУ може надавати статус національних (одній за кожним фаховим напрямом), що дає право на державну фінансову підтримку. Майно колишніх творчих спілок СРСР має особливий статус.

Нааявні перешкоди у діяльності

Організаційні проблеми: обмежене фінансування – невеликі членські внески та державне фінансування лише заходів. Блокування казначейством виділених державою коштів на заходи. Випадки зняття статусу неприбутковості через проведення платних заходів. Недостатнє кадрове забезпечення адміністративного персоналу.

Проблеми в здійсненні громадянського представництва: невміння сформулювати проблеми та потреби своїх цільових груп.

Проблеми участі в соціально-економічному розвитку: відсутні

Проблеми міжсекторальної співпраці: творчі спілки – радянський феномен і зберігається стереотипне сприйняття їх діяльності. Відсутність національної стратегії підтримки та розвитку національної культури. Відсутність закону «Про меценатство», важливого для розвитку духовності та культури. Невеликі податкові пільги для бізнесу, що підтримує культуру.

Потреби

Необхідна допомога: фінансова, співпраця з органами влади, донорська підтримка

Допомога від органів влади: фінансова, приміщення, моральна, не заважати

ПРОФЕСІЙНІ СПІЛКИ

Опис: добровільні об'єднання громадян за родом їх професійної або трудової діяльності (навчання) з метою представництва і захисту соціально-економічних, трудових прав та інтересів членів, в тому числі у сфері соціального діалогу. Мають виключне право на використання у назві слова «профспілка» і похідних слів. Особи без громадянства, іноземці можуть вступати в діючі профспілки. Статути можуть обмежувати подвійне членство в профспілках. Організації профспілок мають статус первинних, місцевих, регіональних, обласних, республіканських (АР Крим) і всеукраїнських. Легалізуються шляхом

повідомлення на відповідність заявленому статусу; відмова в легалізації заборонена. Набувають права юридичної особи з дати затвердження статуту (положення). Закон визначає критерії визнання профспілок та їх об'єднань репрезентативними. До професійних спілок відносяться об'єднання професійних спілок, організації роботодавців.

Наявні перешкоди у діяльності

Організаційні проблеми: проблеми при реєстрації профспілок. Вимога щодо відкритого обліку членів профспілок з вказанням персональних даних. Залежність фінансування від членських внесків. Низьке та, часом, заангажоване розуміння ролі професійних спілок, як правило, «радянського часу». Слабка участь громадян в діяльності професійних спілок та недостатня інформація в суспільстві про профспілки та їх важливість. Принцип репрезентативності при визначенні прав профспілок.

Проблеми в здійсненні громадянського представництва: слабка системна робота профспілок і перевага ситуативної реакції та роботи по вирішенню певних проблем. Перевага усних трудових договорів без письмової формалізації трудових відносин. Низка активність громадян до участі в діяльності профспілок, в тому числі в формальному членстві, через можливі залякування та звільнення адміністрацією підприємств. Ймовірність «приватизації» та/чи ліквідації профспілки в випадку її активності та ефективної діяльності.

Проблеми участі в соціально-економічному розвитку: відсутні

Проблеми міжсекторальної співпраці: відсутність єдиної політики державної підтримки профспілок (зараз одним все, іншим нічого). Монополія федерації профспілок та провладних і «кишенькових» професійних спілок, що перешкоджає роботі незалежних об'єднань. Конкуренція при створенні профспілок та залученні нових членів. Тенденція на роздріблення профспілок і небажання об'єднуватись.

Потреби

Необхідна допомога: фінансова.

Допомога від органів влади: фінансова та не заважати.

ТОРГОВО-ПРОМИСЛОВІ ПАЛАТИ (ТПП)

Опис: добровільні об'єднання юридичних осіб та підприємців для створення сприятливих умов підприємницької діяльності. Мають виключні права на використання в назвах слів «торгово-промислова палата». В межах регіону створюється лише одна палата; мінімальна кількість засновників – 50 осіб. Торгово-промислова палата України здійснює представницькі і координаційні функції щодо інших палат, в т.ч. в Міжнародній торговій палаті та інших міжнародних організаціях підприємців. Палата засвідчує форс-мажорні обставини. Можуть здійснювати визначену законом підприємницьку діяльність

Наявні перешкоди у діяльності

Організаційні проблеми: Консерватизм та інертність впровадження змін. Відсутність горизонтальних зв'язків у мережі. Відсутність системи моніторингу всієї системи та єдиного набору показників звітності. Застаріла законодавча база. Невелике членство.

Проблеми в здійсненні громадянського представництва: Низькі знання та ефективність кампаній з представлення та захисту інтересів. Від-

сутність представленості ТПП у Комітетах ВРУ. Недостатнє представлення в органах влади консолідованої позиції підприємств на вплив на формування політики щодо малого та середнього бізнесу.

Проблеми участі в соціально-економічному розвитку: Залежність більшості прибутку від одного типу послуги.

Проблеми міжсекторальної співпраці: Низька репрезентативність членської бази в національному масштабі (недостатня робота з членами).

Потреби

Необхідна допомога: Нова законодавча база та навчання.

Допомога від органів влади: не заважати.

ІНШІ ОБ'ЄДНАННЯ ЮРИДИЧНИХ ОСІБ

Опис: включає союзи, спілки, асоціації підприємців та інші подібні об'єднання юридичних осіб.

Наявні перешкоди у діяльності

Організаційні проблеми: слабка членська база та інформація про діяльність спілок/союзів/асоціацій. Недостатнє кадрове забезпечення та фінансування. Велика залежність фінансування від членських внесків.

Проблеми в здійсненні громадянського представництва: участь в громадських та експертних радах не гарантує того, що пропозиції будуть почуті та враховані владою. Використання владою участі спілок/союзів/асоціацій впроцесах прийняття рішень для надання процесам «демократичності».

Проблеми участі в соціально-економічному розвитку: відсутні належні умови до участі національних товаровиробників в процедурах державних закупівель товарів та послуг. Складне адміністрування податків, втручання фіскальних органів у господарську діяльність юридичних осіб та фізичних осіб-підприємців. Необхідність скорочення податків і зборів для підприємців через зменшення об'єктів оподаткування та податкових баз.

Проблеми міжсекторальної співпраці: конкуренція за фінансові ресурси між ОГС та несприятлива думка про ОГС, що часто підігривається владою. Слабка координація між ОГС та недостатній діалог ОГС з владою. Велика кількість контролюючих органів. Відсутність системного підходу та законодавчого забезпечення до соціальної відповідальності на місцевому рівні.

Потреби

Необхідна допомога: фінансова, співпраця з органами влади.

Допомога від органів влади: фінансова та не заважати.

НЕДЕРЖАВНІ ПЕНСІЙНІ ФОНДИ

Опис: діють виключно з метою накопичення внесків учасників, управління активами та здійснення пенсійних виплат учасникам-фізичним особам. Проведення інших видів діяльності заборонено. Фонди можуть бути корпоративними, професійними або відкритими. Не можуть бути визнані банкрутами. Дозволено злиття чи приєднання до фонду того саме виду. Зміна виду чи назви заборонена. Мають виключне право на використання в назві слів «пенсійний фонд» чи «недержавний пенсійний фонд». Створення інших органів

управління, крім зборів засновників і ради фонду, заборонено. Юридична особа-роботодавець може бути засновником лише одного професійного чи корпоративного фонду.

КРЕДИТНІ СПІЛКИ

Опис: неприбуткові фінансові установи, виключним видом діяльності яких є фінансові послуги за рахунок об'єднаних грошових внесків членів. Не можуть бути засновниками (учасниками) підприємницької діяльності, крім бюро кредитних історій. Мають виключне право на використання у назвах слів «кредитна спілка». Мінімальна кількість членів – 50 фізичних осіб за ознакою спільного місця проживання, роботи або навчання, належності до громадської чи релігійної організації, професійної спілки чи об'єднання профспілок. Зміна цих ознак не припиняє членство у спілці. Обов'язки та права членів (в т.ч. розподіл прибутку на додаткові та основні пайові внески) регулюються законом. Можуть створювати місцеві та всеукраїнські асоціації кредитних спілок. Однієї із всеукраїнських асоціацій може бути наданий статус саморегулювальної організації, статут якої узгоджує уповноважений регуляторний орган.

Нааявні перешкоди у діяльності

Організаційні проблеми: згортання кількості та діяльності кредитними спілками через погану ситуацію в країні. Недостатня інформація щодо діяльності кредитних спілок. Проблеми з оподаткуванням спілок як неприбуткової організації. Проблеми з оподаткуванням прибутку і встановлення касових апаратів. Вимога до місцезнаходження за адресою реєстрації.

Проблеми в здійсненні громадянського представництва: відсутність в законодавстві фонду гарантування вкладів для соціально незахищених вкладників. Неефективна робота громадських рад.

Проблеми участі в соціально-економічному розвитку: немає

Проблеми міжсекторальної співпраці: недостатня співпраця з владою, яка не завжди розуміє переваги кредитних спілок (за винятком Львівської області, де кредитні спілки включені в національну програму кредитування енергосбереження та сільгоспвиробників). Низька фінансова грамотність населення. Відсутність можливості кредитування кредитних спілок юридичних осіб малого та середнього бізнесу, фермерських господарств.

Потреби

Необхідна допомога: співпраця з органами влади, поширення інформації про діяльність кредитних спілок.

Допомога від органів влади: спільні проекти та не заважати.

ОБСЛУГОВУЮЧІ КООПЕРАТИВИ

Опис: об'єднання фізичних та/або юридичних осіб для надання послуг переважно членам кооперативу (вартість послуг іншим особам може становити до 20% річного обороту). Мають на меті задоволення особистих потреб членів шляхом участі у спільній господарській діяльності, користування послугами і майном кооперативу, сплати пайових та інших внесків. Кооперативи поділяють між членами ризики, доходи і витрати, сприяють їх самоорганізації та самоконтролю. Сплачують кооперативні виплати як частину доходу розподілену пропорційно до участі в господарській діяльності. Майно, крім неподільного фонду, при

ліквідації розподіляється між членами. Мінімальна кількість членів – три особи старші 16 років. Можуть мати асоційованих членів. Кооперативні об'єднання діють на підставі установчих договорів або статутів. До них входять обслуговуючі сільськогосподарські кооперативи, споживчі кооперативи, споживчі товариства.

ВИСНОВКИ

«Інвентаризація» громадянського суспільства та його організацій в Україні засвідчила такі тенденції:

Існує узгодження серед експертів громадянського суспільства щодо терміну *«громадянське суспільство»*. Експерти не стали ускладнювати визначення терміну і поклались на кращі сучасні практики. При цьому експерти розуміли, що термін повинен бути легким в розумінні, зручним у користуванні та практичним у використанні.

За основу визначення терміну *«організація громадянського суспільства»* взято структурно-операційне визначення запропоноване Саламоном та Анхаером (1992) доповнене ознакою, що стосується цільових груп ОГС.

Аналіз історії розвитку громадянського суспільства в Україні показав:

- добровільні об'єднання для взаємної допомоги/представництва інтересів на місцевому рівні, незалежні від держави або часто опозиційні їй, традиційні для України і мають відносно високу довіру громадськості;
- добровільні об'єднання для взаємної допомоги/представництва інтересів на місцевому рівні не надають великого значення інституціоналізації (не лише реєстрації, а й формалізації вимог до учасників, процедур управління тощо), неохоче поширюють звітність та інформацію про свою діяльність, що обмежує потенціал їх консолідації та розвитку на національному рівні;
- організоване громадянське суспільство *«відстає»* від неформальних рухів та громадських ініціатив у реагуванні на резонансні події в країні і є більш реактивним, ніж активним;
- класичні ОГС мають обмежений доступ до капіталу і, відповідно, низький рівень інвестицій - частково через власні настанови (*«ми не маємо права одержувати прибуток»*), частково через конкуренцію з неринковими послугами, які надають державні заклади і роботодавці (відомчі санаторії тощо);
- державна підтримка ОГС є непослідовною і фрагментарною, як правило, через обмежені цілі та бюджетні ресурси.

Система обліку ОГС в Україні є складною, запутаною та неповною і не дає змоги отримувати інформацію щодо сектору організацій громадянського суспільства, їх кількості, діяльності, соціально-економічного внеску тощо.

Відсутність доступу до якісної інформації щодо ОГС та їх діяльності не дає змогу проводити аналіз внеску організацій в життя суспільства та проводити порівняльний аналіз на міжнародному рівні.

Хоча для класифікації державної статистики України використовується система національних рахунків, прийнятих рядом міжнародних організацій, вона має ряд недоліків, а саме:

- Немає чіткого зв'язку між неприбутковим статусом ОГС та її включенням до Реєстру неприбуткових установ;
- Вимоги до звітності різного виду ОГС не є уніфікованими і форми звітів стосуються, як правило, «фізичного виміру» діяльності організацій;
- Відсутні допоміжні (сателітні) національні рахунки для аналізу всіх видів ОГС та їх кількості у різних інституційних секторах;
- Відсутня державна кваліфікація ОГС для ведення їх обліку за видами економічної діяльності, загального доходу та кількості зайнятих.

Громадянське суспільство України є предметом аналізу багатьох міжнародних досліджень та індексів, які, як правило, фокусуються на певних видах та/або діяльності ОГС.

Існує ряд перешкод у розвитку організацій громадянського суспільства, а саме:

- Організаційний розвиток ОГС уповільнюється через: слабкий розвиток внутрішніх демократичних практик, ускладненість процедур реєстрації та отримання статусу неприбутковості; відсутність цільової державної підтримки інституційного розвитку ОГС; відсутність у більшості ОГС доступу до державної фінансової підтримки, зокрема до підтримки проектів та програм; відсутність системи сателітних статистичних рахунків для обліку ОГС та їх діяльності; відсутність уніфікованого звітування ОГС, в тому числі і обов'язкового публічного звітування.
- Участь ОГС в громадянському представництві у формуванні та реалізації державної політики обмежене неврегульованими на законодавчому рівні формами демократії участі, правил проведення публічних консультацій; відсутність державного стимулювання залученості ОГС до проведення освітніх та інформаційних кампаній з нагальних для суспільства питань; недостатньою державною підтримкою участі ОГС у прийнятті державних рішень.
- Низька участь ОГС в соціально-економічному розвитку продиктована: відсутністю інвестицій та відсутністю стимулів до соціального підприємництва організацій; відсутністю сталої практики визначення ОГС виконавцями заходів цільових програм різного рівня; низькою спроможністю ОГС визначати, надавати та моніторити якість соціальних та інших суспільно значущих послуг; відсутністю пільг з податку на додану вартість для соціальних та інших суспільно-значущих послуг.
- Секторальній співпраці ОГС перешкоджає: недостатня співпраця з органами публічної влади; відсутність стимулів до волонтерської діяльності та податкових знижок для індивідуальних та корпоративних благодійників; обмежене вивчення теми громадянського суспільства в навчальних програмах закладів загальної, вищої і професійної освіти; відсутність підходу до системного вивчення та проведення досліджень у сфері розвитку громадянського суспільства в Україні.

РЕКОМЕНДАЦІЇ

- Сформувати належні та універсальні державні реєстри ОГС та забезпечити публічний доступ до них;
- Впровадити допоміжні (сателітні) статистичні рахунки для обліку ОГС та їх діяльності;
- Розробити уніфікований підхід до звітування всіх видів ОГС, в тому числі і обов'язкове публічне звітування;
- Залучити ОГС до визначення пріоритетів і критеріїв державної цільової підтримки ОГС та встановити єдині критерії надання державної цільової підтримки інституційного розвитку ОГС;
- Включити кошти на фінансування програм і проектів ОГС на конкурсних засадах у видатки державного і місцевих бюджетів та запровадити єдиний для органів виконавчої влади порядок розподілу державних коштів для конкурсів програм і проектів ОГС;
- Врегулювати законом різноманітні форми демократії участі та громадянських ініціатив (мирні зібрання, місцеві ініціативи, місцеві референдуми, публічні консультації, громадські експертизи, електронні петиції тощо);
- Стимулювати інвестиції і соціальне підприємництво в витратах ОГС;
- Забезпечити рівні можливості ОГС до участі у державних закупівлях, у конкурсах виконавців державних, регіональних та місцевих цільових програм;
- Залучати громадськість та ОГС до визначення переліків соціальних та інших суспільно значущих послуг та забезпечити рівні можливості ОГС до участі у конкурсах на надання соціальних та інших суспільно значущих послуг;
- Запровадити обов'язкову звітність ОГС, які отримують державну підтримку, та публічного доступу до такої звітності, а також результатів моніторингу, оцінки або експертизи результатів державної підтримки;
- Стимулювати волонтерську діяльність;
- Підтримати запровадження в навчальні програми закладів загальної, вищої і професійної освіти курсів і тем про розвиток громадянського суспільства;
- Стимулювати наукові дослідження та публікації у сфері розвитку громадянського суспільства.

ДОДАТКИ

Додаток 1. Національна стратегія сприяння розвитку громадянського суспільства в Україні на 2016-2020 роки

УКАЗ ПРЕЗИДЕНТА УКРАЇНИ №68/2016

Про сприяння розвитку громадянського суспільства в Україні

Ураховуючи підвищення ролі громадянського суспільства в різних сферах діяльності органів державної влади та органів місцевого самоврядування, зокрема щодо впровадження реформ, на підтримку ініціативи громадськості, а також з метою налагодження ефективного діалогу та партнерських відносин органів державної влади, органів місцевого самоврядування з організаціями громадянського суспільства, передусім з питань забезпечення прав і свобод людини і громадянина, керуючись частиною другою статті 102 Конституції України та відповідно до пункту 28 частини першої статті 106 Конституції України, **п о с т а н о в л я ю:**

1. Затвердити Національну стратегію сприяння розвитку громадянського суспільства в Україні на 2016 – 2020 роки (додається).

2. Утворити Координаційну раду сприяння розвитку громадянського суспільства (далі – Координаційна рада) як консультативно-дорадчий орган при Президентові України.

3. Призначити співголовами Координаційної ради ЗУБКА Геннадія Григоровича – Віце-прем'єр-міністра України – Міністра регіонального розвитку, будівництва та житлово-комунального господарства України і ПАВЛЕНКА Ростислава Миколайовича – Заступника Глави Адміністрації Президента України.

4. Співголовам Координаційної ради внести у тритижневий строк в установленому порядку узгоджені пропозиції щодо:

проекту Положення про Координаційну раду сприяння розвитку громадянського суспільства;

персонального складу Координаційної ради, передбачивши залучення до складу представників Кабінету Міністрів України, інших державних органів, органів місцевого самоврядування, наукових установ, а також представників організацій громадянського суспільства, чисельність яких має становити не менше половини складу Координаційної ради.

5. Кабінету Міністрів України:

1) забезпечити розроблення за участю організацій громадянського суспільства та затвердити у тримісячний строк План заходів на 2016 рік щодо реалізації Національної стратегії сприяння розвитку громадянського суспільства в Україні на 2016 – 2020 роки;

2) забезпечувати щороку затвердження до 10 січня з урахуванням результатів публічного громадського обговорення плану заходів на відповідний рік щодо реалізації Національної стратегії сприяння розвитку громадянського

суспільства в Україні на 2016 – 2020 роки, моніторинг та оцінку із залученням організацій громадянського суспільства виконання такого плану та оприлюднення до 20 лютого звіту про виконання плану за минулий рік, а також передбачати під час розроблення проектів законів про Державний бюджет України на 2017 та наступні роки кошти, необхідні для фінансування виконання планів заходів;

3) розробити ефективні механізми надання фінансової підтримки громадським ініціативам, спрямованим на реалізацію Національної стратегії сприяння розвитку громадянського суспільства в Україні на 2016 – 2020 роки.

6. Обласним, Київській міській державним адміністраціям в установленому порядку:

1) утворити дорадчі органи з питань сприяння розвитку громадянського суспільства, передбачивши включення до їх складу представників відповідних місцевих державних адміністрацій, депутатів відповідних місцевих рад, представників територіальних органів міністерств та інших центральних органів виконавчої влади, а також представників організацій громадянського суспільства, чисельність яких має становити не менше половини складу таких дорадчих органів;

2) розробити та забезпечити затвердження регіональних цільових програм сприяння розвитку громадянського суспільства;

3) забезпечувати розроблення, громадське обговорення та затвердження щорічних регіональних планів заходів щодо реалізації Національної стратегії сприяння розвитку громадянського суспільства в Україні на 2016 – 2020 роки.

7. Визнати такими, що втратили чинність:

Указ Президента України від 24 березня 2012 року № 212 «Про Стратегію державної політики сприяння розвитку громадянського суспільства в Україні та першочергові заходи щодо її реалізації»;

статтю 2 Указу Президента України від 28 квітня 2015 року № 246 «Про ліквідацію деяких консультативно-дорадчих органів, утворених Президентом України».

8. Цей Указ набирає чинності з дня його опублікування.

Президент України
26 лютого 2016 року

Петро ПОРОШЕНКО

ЗАТВЕРДЖЕНО

Указом Президента України

від 26 лютого 2016 року № 68/2016

**НАЦІОНАЛЬНА СТРАТЕГІЯ
сприяння розвитку громадянського суспільства в Україні
на 2016 – 2020 роки**

1. Загальна частина

Затвердження Національної стратегії сприяння розвитку громадянського суспільства в Україні на 2016 – 2020 роки (далі – Стратегія) зумовлено необхідністю створення державою сприятливих умов для розвитку громадянського суспільства, різноманітних форм демократії участі, налагодження ефективної взаємодії громадськості з органами державної влади та органами місцевого самоврядування.

Активне, впливове і розвинене громадянське суспільство є важливим елементом будь-якої демократичної держави та відіграє одну з ключових ролей у впровадженні нагальних суспільних змін і належного врядування, в управлінні державними справами і вирішенні питань місцевого значення, розробці і реалізації ефективної державної політики у різних сферах, утвердженні відповідальної перед людиною правової держави, розв'язанні політичних, соціально-економічних та гуманітарних проблем.

Революція Гідності відкрила новий етап в історії розвитку громадянського суспільства, продемонструвала вплив громадськості на суспільно-політичні перетворення, стала поштовхом для оновлення та реформатування влади.

У зв'язку із Угодою про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони, постали нові виклики у відносинах держави та громадськості, зумовлені необхідністю запровадження європейських правил та підходів до таких відносин на основі принципів, закріплених у цій Угоді. Крім того, надзвичайно важливим є розвиток співпраці між організаціями громадянського суспільства України та держав – членів Європейського Союзу.

Розроблення нової Стратегії обумовлено змінами основних тенденцій розвитку громадянського суспільства, зростанням його ролі в різноманітних сферах – від просування реформ на державному і місцевому рівнях, європейської інтеграції та розвитку електронного урядування до надання волонтерської допомоги Збройним Силам України, іншим військовим формуванням, правоохоронним органам, органам державної влади під час дії особливого періоду, проведення антитерористичної операції, надання допомоги внутрішньо переміщеним особам. Стратегія спирається на базові цінності відносин між демократичною державою і громадянським суспільством, зумовлена становленням такого суспільства як основи народовладдя та прагненням створити належні умови для ефективної взаємодії держави, громадянського суспільства та бізнесу задля модернізації України, підвищення добробуту і створення рівних можливостей для всіх.

Як показує досвід демократичних держав, розвиток громадянського суспільства за системної державної підтримки дає змогу залучати додаткові людські, організаційні, фінансові та технічні ресурси для надання соціальних та інших суспільно значущих послуг, сприяння процесу децентралізації державного управління і підвищенню його якості, а також скоротити державні видатки і запобігти корупційним ризикам.

2. Основні проблеми розвитку громадянського суспільства в Україні

Взаємодія органів державної влади, органів місцевого самоврядування з громадськістю залишається малоефективною через недостатню прозорість діяльності цих органів та забюрократизовані процедури такої взаємодії, низький рівень взаємної довіри.

Негативний вплив на розвиток громадянського суспільства та забезпечення прав і свобод людини і громадянина справляють тимчасова окупація Російською Федерацією Автономної Республіки Крим і міста Севастополя та військова агресія Російської Федерації в окремих районах Донецької і Луганської областей, існуючі у зв'язку з цим перешкоди в утворенні і діяльності організацій громадянського суспільства на відповідних територіях.

Недосконалість чинного законодавства створює штучні бар'єри для реалізації громадських ініціатив, утворення та діяльності окремих видів організацій громадянського суспільства, розгляду та врахування громадських пропозицій органами державної влади, органами місцевого самоврядування.

Рівень гармонізації законодавства України із законодавством Європейського Союзу та врахування кращого міжнародного досвіду у сфері розвитку громадянського суспільства є недостатнім.

Такий стан справ призвів до того, що:

- відсутній ефективний громадський контроль за діяльністю органів державної влади, органів місцевого самоврядування;
- недостатньою є практика залучення громадськості до формування та реалізації державної політики і вирішення питань місцевого значення;
- благодійники не мають ефективних стимулів з боку держави, зокрема податкових, обтяжені бюрократичними процедурами, відсутній дієвий механізм захисту від шахрайства та інших зловживань у сфері благодійництва;
- більшість організацій громадянського суспільства не має доступу до державної фінансової підтримки через її обмежений обсяг, незастосування прозорих конкурсних процедур та надання необґрунтованих переваг окремим видам організацій громадянського суспільства; реалізацію програм (проектів, заходів), розроблених організаціями громадянського суспільства, для виконання (реалізації) яких надається фінансова підтримка держави, ускладнюють надмірно короткі строки, протягом яких вона надається, та необґрунтовані обмеження на види витрат, які можуть бути профінансовані за рахунок бюджетних коштів;
- потенціал організацій громадянського суспільства не повною мірою

використовується органами виконавчої влади, органами місцевого самоврядування для надання соціальних та інших суспільно значущих послуг; спостерігається тенденція надання переваги у цій сфері державним і комунальним підприємствам та установам, що не сприяє підвищенню якості послуг та призводить до надмірного зростання бюджетних видатків;

- недостатніми є стимули щодо здійснення організаціями громадянського суспільства підприємницької діяльності, спрямованої на вирішення соціальних проблем (соціальне підприємництво), долучення таких організацій до надання соціальних послуг зі сприяння у працевлаштуванні та професійної підготовки соціально вразливих верств населення;
- відсутня єдина державна інформаційно-просвітницька політика у сфері сприяння розвитку громадянського суспільства.

3. Мета і принципи Стратегії

Метою Стратегії є створення сприятливих умов для розвитку громадянського суспільства, налагодження ефективної взаємодії громадськості з органами державної влади, органами місцевого самоврядування на засадах партнерства, забезпечення додаткових можливостей для реалізації та захисту прав і свобод людини і громадянина, задоволення суспільних інтересів з використанням різноманітних форм демократії участі, громадської ініціативи та самоорганізації.

Стратегія базується на принципах:

- пріоритету прав і свобод людини і громадянина;
- верховенства права;
- прозорості, відкритості та взаємовідповідальності органів державної влади, органів місцевого самоврядування та організацій громадянського суспільства;
- політичної неупередженості і недискримінації стосовно усіх видів організацій громадянського суспільства;
- забезпечення конструктивної взаємодії органів державної влади, органів місцевого самоврядування та організацій громадянського суспільства;
- сприяння залученню громадськості до процесів формування та реалізації державної, регіональної політики, вирішення питань місцевого значення.

4. Стратегічні напрями та завдання

Реалізацію Стратегії передбачається здійснювати за такими стратегічними напрямами:

- створення сприятливих умов для формування та інституційного розвитку організацій громадянського суспільства;
- забезпечення ефективних процедур участі громадськості під час формування та реалізації державної, регіональної політики, вирішення питань місцевого значення;

- стимулювання участі організацій громадянського суспільства в соціально-економічному розвитку України;
- створення сприятливих умов для міжсекторальної співпраці.

4.1. Створення сприятливих умов для формування та інституційного розвитку організацій громадянського суспільства

У рамках зазначеного стратегічного напрямку передбачається реалізувати такі завдання:

- скорочення строків і спрощення реєстраційних процедур для організацій громадянського суспільства, зокрема процедур подання документів в електронній формі або за принципом «єдиного вікна»; удосконалення порядку віднесення організацій громадянського суспільства до неприбуткових організацій;
- удосконалення правового статусу, порядку створення, організації діяльності і припинення органів самоорганізації населення, розширення їх повноважень щодо участі у вирішенні питань місцевого значення;
- урегулювання на законодавчому рівні питання обов'язкового планування у Державному бюджеті України і місцевих бюджетах видатків на надання на конкурсних засадах фінансової підтримки для виконання програм (реалізації проектів, заходів), розроблених організаціями громадянського суспільства;
- запровадження єдиного конкурсного порядку відбору органами виконавчої влади програм (проектів, заходів), розроблених організаціями громадянського суспільства, для виконання (реалізації) яких надається фінансова підтримка держави, та забезпечення на законодавчому рівні рівного доступу зазначених організацій, зокрема благодійних організацій, до участі у такому відборі;
- вироблення за участю громадськості пріоритетів та єдиних критеріїв щодо надання фінансової підтримки за рахунок бюджетних коштів для виконання програм (реалізації проектів, заходів), розроблених організаціями громадянського суспільства та спрямованих на реалізацію завдань державної, регіональної політики, визначення середньо- і довгострокових індикаторів обсягів надання такої фінансової підтримки;
- запровадження ефективних механізмів надання фінансової підтримки громадським ініціативам, спрямованим на реалізацію цієї Стратегії;
- створення з урахуванням кращих практик Європейського Союзу сприятливого податкового середовища для юридичних та фізичних осіб, які надають благодійну допомогу, та фізичних осіб, які отримують благодійну допомогу;
- запровадження однакового підходу щодо оподаткування податком на доходи фізичних осіб при отриманні безкоштовних соціальних послуг від бюджетних установ та від організацій громадянського суспільства;
- впровадження допоміжних (сателітних) рахунків для статистичного обліку організацій громадянського суспільства та обліку їх діяльності відповідно до міжнародних стандартів;

- активізація комплексних заходів, спрямованих на підвищення громадянської освіти населення щодо можливості захисту своїх прав та вираження інтересів через різні форми демократії участі.

4.2. Забезпечення ефективних процедур участі громадськості під час формування та реалізації державної, регіональної політики, вирішення питань місцевого значення

За цим стратегічним напрямом вирішуватимуться такі завдання: унормування на законодавчому рівні:

- порядку проведення органами виконавчої влади, органами місцевого самоврядування консультацій з громадськістю щодо проектів нормативно-правових актів під час їх розроблення зі встановленням вичерпного переліку випадків, коли такі консультації не проводяться, та механізму запобігання порушенню вимог щодо обов'язковості таких консультацій;
- порядку ініціювання та проведення місцевих референдумів;
- гарантій реалізації права на мирні зібрання із закріпленням вичерпного переліку підстав для обмеження мирних зібрань;
- порядку ініціювання, проведення загальних зборів (конференцій) членів територіальної громади за місцем проживання та реалізації їх рішень;
- обов'язковості затвердження у кожній територіальній громаді її статуту, що визначає, зокрема, порядки організації громадських слухань, внесення місцевої ініціативи та реалізації інших форм демократії участі;
- сприяння запровадженню на рівні органів місцевого самоврядування публічних консультацій з громадськістю, громадської експертизи їх діяльності та діяльності їх виконавчих органів, посадових осіб, комунальних підприємств, організацій та установ;
- сприяння запровадженню обов'язкових публічних консультацій у процесі підготовки проектів Державного бюджету України та місцевих бюджетів;
- визначення порядку здійснення громадської експертизи діяльності з надання адміністративних послуг, а також діяльності бюджетних установ, які надають соціальні послуги;
- створення ефективного механізму реалізації права громадян на звернення до органів місцевого самоврядування з електронними петиціями;
- сприяння включенню до регламентів місцевих рад обов'язкових процедур забезпечення інформаційної прозорості і відкритості, у тому числі питань залучення громадськості до підготовки проектів актів, що мають важливе суспільне значення.

4.3. Стимулювання участі організацій громадянського суспільства в соціально-економічному розвитку України

Цей стратегічний напрям передбачає вирішення таких завдань:

- запровадження практики закупівлі соціальних та інших суспільно значущих послуг через соціальне замовлення та забезпечення рівного доступу організацій громадянського суспільства та бюджетних установ до надання соціальних та інших суспільно значущих послуг за рахунок бюджетних коштів;
- стимулювання розвитку соціального підприємництва, зокрема удосконалення механізмів фінансової підтримки такої діяльності;
- забезпечення рівних умов участі організацій громадянського суспільства у процедурах публічних закупівель;
- встановлення конкурсних засад визначення виконавців державних, регіональних та місцевих цільових програм серед організацій громадянського суспільства та забезпечення рівних можливостей для участі у таких конкурсах;
- забезпечення права неприбуткових організацій громадянського суспільства здійснювати відповідно до закону підприємницьку діяльність, якщо така діяльність відповідає меті (цілям) організації громадянського суспільства, сприяє її досягненню та не передбачає розподілу отриманих доходів (прибутків) або їх частини серед засновників (учасників), членів такої організації;
- запровадження обов'язкового залучення організацій громадянського суспільства до оцінки потреб громадян у соціальних та інших суспільно значущих послугах;
- забезпечення імплементації законодавства Європейського Союзу в частині оподаткування податком на додану вартість соціальних та інших суспільно значущих послуг;
- надання організаціям громадянського суспільства, які надають соціальні послуги за рахунок бюджетних коштів, права користуватися державним та комунальним майном на пільгових засадах.

4.4. Створення сприятливих умов для міжсекторальної співпраці

Цей стратегічний напрям спрямований на реалізацію таких завдань:

- забезпечення органами виконавчої влади та органами місцевого самоврядування доступу громадськості до консультацій та правової допомоги (у тому числі безоплатної) з питань порядку створення і діяльності організацій громадянського суспільства;
- запровадження обов'язкових моніторингу та оцінки розпорядниками бюджетних коштів програм і проектів, які виконуються організаціями громадянського суспільства за рахунок бюджетних коштів;
- запровадження обов'язкової звітності організацій громадянського суспільства, які отримують державну фінансову підтримку, публічного доступу до такої звітності, а також до результатів обов'язкового моніторингу, оцінки та експертизи результатів державної фінансової підтримки організацій громадянського суспільства;
- сприяння міжсекторальній співпраці у запобіганні і протидії шахрайству та іншим зловживанням у сфері надання благодійної допомоги, посилення юридичної відповідальності за нецільове використання благодійної допомоги;

- стимулювання волонтерської діяльності, у тому числі опрацювання питання щодо участі України в Європейській конвенції про довгострокову волонтерську службу;
- запровадження механізму здійснення благодійної діяльності шляхом надсилання благодійних телекомунікаційних повідомлень;
- розширення сфер застосування державно-приватного партнерства за участю організацій громадянського суспільства;
- включення до навчальних програм загальноосвітніх, професійно-технічних, вищих навчальних закладів курсів і тем з питань розвитку громадянського суспільства;
- запровадження підготовки в системі вищої та післядипломної освіти фахівців з менеджменту неурядових організацій;
- забезпечення надання методичної, консультативної та організаційної допомоги органам державної влади, органам місцевого самоврядування з питань взаємодії з організаціями громадянського суспільства, розвитку громадянського суспільства;
- проведення просвітницьких заходів та соціальної реклами з питань взаємодії з організаціями громадянського суспільства, розвитку громадянського суспільства;
- стимулювання наукових досліджень, публікацій та просвітницьких заходів у сфері розвитку громадянського суспільства і міжсекторальної співпраці.

5. Реалізація, моніторинг та оцінка виконання Стратегії

Реалізація Стратегії забезпечується спільними зусиллями органів державної влади, органів місцевого самоврядування та громадськості для досягнення мети та принципів Стратегії.

Методичне забезпечення, моніторинг та оцінка реалізації Стратегії покладється на Координаційну раду сприяння розвитку громадянського суспільства (далі – Координаційна рада). Для здійснення моніторингу та оцінки реалізації Стратегії Координаційна рада визначає критерії оцінки ефективності та індикатори реалізації Стратегії, які розробляються нею із залученням Національного інституту стратегічних досліджень, інших наукових установ, недержавних аналітичних центрів та незалежних експертів. За результатами моніторингу та оцінки реалізації Стратегії Координаційною радою можуть вноситися пропозиції щодо актуалізації Стратегії.

Кабінет Міністрів України щорічно затверджує з урахуванням результатів публічного громадського обговорення план заходів щодо реалізації Стратегії, забезпечує його виконання на засадах відкритості та прозорості, звітує про його виконання.

Відкритість та прозорість реалізації Стратегії забезпечуються шляхом інформування про хід її реалізації на веб-сайті Офіційного інтернет-представництва Президента України, а також шляхом інформування про стан її виконання та стан виконання щорічних планів заходів щодо реалізації Стратегії органами виконавчої влади на офіційних веб-сайтах відповідних органів.

Вбачається доцільним покладення в органах виконавчої влади функцій із забезпечення реалізації Стратегії на структурні підрозділи, відповідальні за

взаємодію з громадськістю.

Органи місцевого самоврядування беруть участь у реалізації Стратегії на підставі та у спосіб, що передбачені законами України, статутами територіальних громад, а також власними актами.

Національний інститут стратегічних досліджень здійснює наукове супроводження реалізації Стратегії із залученням у разі потреби в установленому порядку інших наукових установ, недержавних аналітичних центрів та незалежних експертів.

6. Фінансове забезпечення реалізації Стратегії

Реалізація Стратегії здійснюється за рахунок бюджетних коштів, а також з інших джерел, не заборонених законом.

З метою надання цільової підтримки на конкурсних засадах для фінансування програм, проектів та заходів організацій громадянського суспільства, спрямованих на реалізацію Стратегії, вбачається доцільним опрацювати питання створення фонду розвитку громадянського суспільства.

**Глава Адміністрації
Президента України**

Б.ЛОЖКІН

Додаток 2. Дані про ОГС України за організаційно – правовими формами

ДАНІ ПРО ОРГАНІЗАЦІЙНО-ПРАВОВІ ФОРМИ ОРГАНІЗАЦІЙ ГРОМАДЯНСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА В УКРАЇНІ

(станом на січень 2016 року)

№ п/п	Організаційно-правова форма	Спеціальні акти законодавства	Стислий опис
1.0.	Громадські організації	Про громадські об'єднання http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/4572-17 Про державну реєстрацію юридичних осіб, фізичних осіб – підприємців та громадських формувань» http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/755-15 Цивільний кодекс http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/435-15	Добровільне об'єднання дієздатних фізичних осіб, які перебувають на території України на законних підставах, для здійснення та захисту прав і свобод, задоволення суспільних інтересів. Мінімальна кількість членів (учасників) – дві особи. Можуть діяти без статусу юридичної особи. Організації зі статусом юридичної особи можуть мати всеукраїнський статус, що дає право на державну підтримку, за наявності осередків у більшості областей України. Можуть самостійно здійснювати підприємницьку діяльність, якщо це передбачено їх статутами для реалізації статутних завдань. Закон визначає обмеження щодо найменувань та підстави судової заборони організацій.
1.0.1.	Жіночі громадські організації	Про громадські об'єднання http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/4572-17 Про державну реєстрацію юридичних осіб, фізичних осіб – підприємців та громадських формувань http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/755-15 Про забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/2866-15	Створюються з метою забезпечення рівних прав і можливостей жінок (в т.ч. шляхом позитивних дій), гендерної рівності, запобігання дискримінації за ознакою статі, дотримання міжнародних стандартів і зобов'язань України у цих сферах. Беруть участь у реалізації державних і регіональних програм, здійсненні гендерно-правової експертизи.
1.0.2.	Дитячі громадські організації	Про громадські об'єднання http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/4572-17 Про державну реєстрацію юридичних осіб, фізичних осіб – підприємців та	Об'єднання фізичних осіб від 6 до 18 років, метою яких є реалізація прав і свобод дітей, задоволення їх законних інтересів та соціальне становлення як повноправних членів суспільства. Особи старшого віку не більш 10% загальної кількості членів організації або 1/3 членів її керівних

		<p>громадських формувань http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/755-15</p> <p>Про молодіжні та дитячі громадські організації http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/281-14</p>	<p>органів. Засновниками можуть бути фізичні особи, які досягли 14-річного віку. Вступ дітей до 10-річного віку дозволено за письмової згоди батьків чи інших законних представників. Місцеві бюджети включають видатки на фінансування програм дитячих організацій. Державний бюджет включає видатки на фінансування державних цільових програм, що стосуються дітей. Залучаються до обговорення і розробки державної політики щодо дітей.</p>
1.0.3.	Молодіжні громадські організації	<p>Про громадські об'єднання http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/4572-17</p> <p>Про державну реєстрацію юридичних осіб, фізичних осіб – підприємців та громадських формувань http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/755-15</p> <p>Про молодіжні та дитячі громадські організації http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/281-14</p>	<p>Об'єднання фізичних осіб від 14 до 35 років, метою яких є захист та задоволення законних спільних інтересів. Особи старшого віку не більш 10% загальної кількості членів організації або 1/3 членів її керівних органів. Засновниками можуть бути фізичні особи, які досягли 14-річного віку. Місцеві бюджети включають видатки на фінансування програм молодіжних організацій. Державний бюджет включає видатки на фінансування державних цільових програм, що стосуються молоді. Залучаються до обговорення і розробки державної політики щодо молоді.</p>
1.0.4.	Громадські освітні і культурно-виховні організації	<p>Про освіту http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/1060-12</p> <p>Про вищу освіту http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/1556-18</p> <p>Про загальну середню освіту http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/651-14</p> <p>Про позашкільну освіту http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/1841-14</p> <p>Про ратифікацію Європейської хартії регіональних мов або мов меншин http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/802-15</p> <p>Про національні меншини http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/2494-12</p>	<p>Створюються як органи громадського самоврядування в освіті (органи учнівського та студентського самоврядування, батьківські комітети, піклувальні та опікунські ради тощо), які не підлягають легалізації. Держава надає правові гарантії функціонування навчальних та культурних закладів національних меншин, національних культурних товариств, інших громадських об'єднань національних меншин, а також фінансування конкурсів відповідних освітніх і культурних проектів.</p>

1.0.5.	Громадські наукові організації	<p>Про громадські об'єднання http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/4572-17</p> <p>Про державну реєстрацію юридичних осіб, фізичних осіб – підприємців та громадських формувань http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/755-15</p> <p>Про науково-технічну діяльність http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/848-19</p> <p>Про науково-технічну експертизу http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/4572-17</p>	Об'єднання вчених для цілеспрямованого розвитку відповідних напрямів науки, захисту фахових інтересів, координації науково-дослідної роботи, обміну досвідом. Можуть створювати громадські академії наук, експертні і консалтингові та інші організації, бути колективними членами міжнародних наукових товариств та інших об'єднань.
1.0.6.	Громадські організації фізкультурно-спортивної спрямованості	<p>Про громадські об'єднання http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/4572-17</p> <p>Про державну реєстрацію юридичних осіб, фізичних осіб – підприємців та громадських формувань http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/755-15</p> <p>Про фізичну культуру і спорт http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/3808-12</p> <p>Про запобігання впливу корупційних порушень на результати офіційних спортивних змагань http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/743-19</p>	<p>Спортивні організації - громадські об'єднання, що здійснюють керівництво одним із видів спорту, визнаних в Україні (спортивні федерації, фізкультурно-спортивні товариства, Національний Олімпійський комітет України тощо)</p> <p>Національний олімпійський комітет забезпечує розвиток олімпійського руху в Україні як складника міжнародного олімпійського руху.</p> <p>Спортивний комітет України забезпечує розвиток в Україні неолімпійського спорту, представляє Україну в міжнародних спортивних змаганнях. Фізкультурно-спортивні товариства та спортивні федерації (в т.ч. спортивні федерації інвалідів) забезпечують розвиток певних видів спорту. Національні спортивні федерації беруть участь в організації міжнародних і всеукраїнських спортивних змагань.</p> <p>Громадські організації фізкультурно-спортивної спрямованості об'єднують учнів і студентів, ветеранів фізичної культури і спорту, колективи фізичної культури за місцем роботи громадян.</p>
1.0.7.	Громадські організації інвалідів	<p>Про громадські об'єднання http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/4572-17</p> <p>Про державну реєстрацію юридичних осіб, фізичних осіб – підприємців та громадських формувань</p>	Створюються з метою забезпечення рівних прав і можливостей інвалідів, представництва їх інтересів та громадського контролю за додержанням їх прав, усунення перешкод та проявів дискримінації, надання соціальних послуг, залучення інвалідів до суспільної діяльності. Мають всеукраїнський чи місцевий статус. Державний

		http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/755-15 Про основи соціальної захищеності інвалідів в Україні http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/875-12	бюджет включає видатки на фінансування державних цільових програм, що стосуються інвалідів. Залучаються до обговорення і розробки державної політики щодо інвалідів, в т.ч. розвитку паралімпійського спорту в Україні
1.0.8.	Громадські організації ветеранів війни	Про громадські об'єднання http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/4572-17 Про державну реєстрацію юридичних осіб, фізичних осіб – підприємців та громадських формувань http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/755-15 Про статус ветеранів війни, гарантії їх соціального захисту http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/3551-12 Про жертви нацистських переслідувань http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/1584-14	Об'єднання учасників бойових дій (в т.ч. антитерористичної операції), інвалідів війни, учасників війни, а також членів сімей загиблих ветеранів війни. Мають право представляти і захищати інтереси своїх членів у державних органах. Мають право на державну фінансову підтримку, безоплатне користування будинками, приміщеннями, обладнанням та іншим необхідним майном; звільнені від сплати за комунальні послуги в межах середніх норм споживання та за телефонний зв'язок.
1.0.9.	Громадські організації захисту від наслідків аварії на ЧАЕС	Про громадські об'єднання http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/4572-17 Про державну реєстрацію юридичних осіб, фізичних осіб – підприємців та громадських формувань http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/755-15 Про статус і соціальний захист громадян, які постраждали від наслідків аварії на Чорнобильській АЕС http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/796-12	Передають відомості про постраждалих осіб у державний реєстр, організують щорічну диспансеризацію і санаторно-курортне лікування, запроваджують систему радіаційно-екологічного, медико-генетичного і медико-демографічного моніторингу в Україні.
1.0.10.	Аварійно-рятувальні служби громадських організацій	Про громадські об'єднання http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/4572-17 Про державну реєстрацію юридичних осіб, фізичних осіб – підприємців та громадських формувань http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/755-15	Підлягають реєстрації як юридичні особи. Статuti до реєстрації погоджуються з центральним органом виконавчої влади в сфері цивільного захисту (в т.ч. завдання і функції цих служб). Можуть отримувати добровільні пожертви та доходи від додаткових платних послуг

		Кодекс цивільного захисту України http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/5403-17	
1.0.11.	Громадські природоохоронні формування (екологічні)	Про громадські об'єднання http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/4572-17 Про державну реєстрацію юридичних осіб, фізичних осіб – підприємців та громадських формувань http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/755-15 Про охорону навколишнього природного середовища http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/1264-12 Про природно-заповідний фонд http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/2456-12	Проводять громадську екологічну експертизу та громадський екологічний контроль та/або екологічний аудит. Можуть позиватися в інтересах невизначеного кола осіб. Беруть участь в управлінні територіями та об'єктами природно-заповідного фонду, а також контролі за додержанням їх режиму, якщо це передбачено їх статутами. На формування поширюється решта прав та обов'язків громадських організацій.
1.0.12.	Громадські організації охорони пам'ятників історії та культури	Про громадські об'єднання http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/4572-17 Про державну реєстрацію юридичних осіб, фізичних осіб – підприємців та громадських формувань http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/755-15 Про охорону культурної спадщини http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/1805-14 Про охорону археологічної спадщини http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/1626-15	Створюються з метою сприяння державі в охороні культурної спадщини, її популяризації і залучення громадян, громадського контролю за її збереженням, використанням, реставрацією, реабілітацією, консервацією, музеєфікацією та ремонтом. Здійснюють громадську експертизу з питань охорони культурної спадщини. Особливі повноваження надано Українському товариству охорони пам'ятників історії та культури
1.0.13.	Громадські організації споживачів	Про громадські об'єднання http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/4572-17 Про державну реєстрацію юридичних осіб, фізичних осіб – підприємців та громадських формувань http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/755-15 Про захист прав	Створюються фізичними особами-споживачами продукції, не пов'язаної з підприємницькою діяльністю чи виконанням найманої праці для захисту визначених законом прав і законних інтересів споживачів. Мають право самостійно проводити експертизу та випробування продукції. Можуть здійснювати судовий захист споживачів, які не є членами об'єднань, а також позиватися в інтересах невизначеного кола споживачів.

		споживачів http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/1023-12	
1.0.14.	Громадські об'єднання трудових мігрантів, утворені за кордоном	Про громадські об'єднання http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/4572-17 Про державну реєстрацію юридичних осіб, фізичних осіб – підприємців та громадських формувань http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/755-15 Про зовнішню трудову міграцію http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/761-19	Створюються фізичними особами, які перебувають за кордоном. Об'єднання мають право здійснювати діяльність на території України згідно з законодавством України. Можуть здійснювати співпрацю з центральними та місцевими органами виконавчої влади та міжнародними неурядовими організаціями
1.1.1.	Громадські спілки	Про громадські об'єднання http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/4572-17 Про державну реєстрацію юридичних осіб, фізичних осіб – підприємців та громадських формувань http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/755-15	Засновниками можуть бути юридичні особи приватного права, в т.ч. інші громадські об'єднання; членами можуть бути також фізичні особи старші 18 років. Засновниками не можуть бути юридичні особи, єдиним учасником яких є та сама особа, політичні партії, а також особи, які припиняються. Можуть діяти без статусу юридичної особи. Припинення спілки не має наслідком припинення її членів. На спілки поширюється решта прав та обов'язків громадських організацій.
1.2.1.	Громадські формування охорони громадського порядку і державного кордону	Про громадські об'єднання http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/4572-17 Про державну реєстрацію юридичних осіб, фізичних осіб – підприємців та громадських формувань http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/755-15 Про участь громадян в охороні громадського порядку і державного кордону http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/1835-14	Створюються за місцем роботи, навчання чи проживання громадян. Мають не менш ніж 10 засновників. КМУ затверджує типовий статут (положення). Статути формувань погоджуються з органом внутрішніх справ, прикордонної служби та виконавчим органом місцевої ради за їх місцезнаходженням. Одержують службові приміщення протягом місяця після реєстрації. Вимоги до членів формувань, їх права та обов'язки визначено законом. Ведення формуваннями іншої діяльності заборонено. Використання членами формувань особистої зброї заборонено.
2.0.	Релігійні організації	Про свободу совісті та релігійні організації в Україні http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/987-12	Об'єднання фізичних осіб для задоволення релігійних потреб сповідувати і поширювати певну віру. Відокремлені від держави і не виконують державних функцій. Можуть діяти без статусу юридичних осіб (релігійні громади). Закон діє щодо релігійних

			управлінь і центрів, монастирів, релігійних братств і місій, духовних навчальних закладів, а також їх об'єднань. Реєстрацію статутів і змін до статутів здійснює Міністерство культури протягом одного місяця чи трьох місяців (за потреби висновків державних органів, а також спеціалістів). Мають виключне право випуску богослужбової літератури і предметів культового призначення. Культові будівлі та земельні ділянки передаються у постійне безоплатне користування. Реорганізуються шляхом поділу, злиття і приєднання. Закон визначає перелік підстав для судової заборони релігійних організацій.
3.0.	Благодійні організації	Про благодійну діяльність та благодійні організації http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/5073-17	Створюються дієздатними фізичними та/або юридичними особами приватного права. Основною метою є благодійна діяльність в одній чи кількох сферах, визначених законом. Види такої діяльності, в т.ч. публічний збір пожертв, регулюються законом. Самостійно визначають бенефіціарів, строки і форми благодійної діяльності. Адміністративні витрати не більше 20% річного доходу. Можуть створювати спілки та інші об'єднання.
3.0.1.	Благодійні товариства	Про благодійну діяльність та благодійні організації http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/5073-17	Мінімальна кількість засновників – дві особи. Можуть мати інших учасників. Вищим керівним органом є загальні збори або єдиний учасник одноосібно. Наглядова рада може не створюватися, якщо учасників не більше десяти. Члени наглядової ради не можуть бути членами виконавчого органу.
3.0.2.	Благодійні фонди	Про благодійну діяльність та благодійні організації http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/5073-17	Можуть мати єдиного засновника. Активи фондів можуть формуватися іншими благодійниками. На фонди поширюються решта положень про благодійні товариства.
3.0.3.	Благодійні установи	Про благодійну діяльність та благодійні організації http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/5073-17 Цивільний кодекс http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/435-15	Можуть мати єдиного засновника. Засновники не беруть участі в управлінні. Діють на підставі установчого акту, що визначає активи, які засновники передають для досягнення благодійної мети за рахунок активів та/або доходів від них. Установчий акт може міститися в заповіті. Вищим керівним органом є наглядова рада, члени якої не можуть бути членами виконавчого органу.

4.0.	Об'єднання співвласників багатоквартирних будинків	<p>Про об'єднання співвласників багатоквартирних будинків http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/2866-14</p> <p>Про забезпечення реалізації житлових прав мешканців гуртожитків http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/500-17</p> <p>Про особливості здійснення права власності в багатоквартирному будинку http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/417-19</p>	<p>Створюються більшістю власників житлових і нежитлових приміщень у багатоквартирних будинках для сприяння використанню їх майна, управління, утримання і використання спільного майна. В одному багатоквартирному будинку створюється лише одне об'єднання; можуть включати два чи більше будинків, об'єднаних спільною прибудинковою територією, інженерною інфраструктурою. Можуть мати делеговані місцевою радою повноваження. Житлові та житлово-будівельні кооперативи можуть реорганізуватися в об'єднання. Власники житлових та нежитлових приміщень у гуртожитках можуть створювати об'єднання співвласників багатоквартирних будинків. Громадський контроль за розподілом та утриманням житла в гуртожитках здійснює наглядова рада.</p>
5.0.	Органи самоорганізації населення	<p>Про органи самоорганізації населення http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/2625-14</p>	<p>Представницькі органи мешканців села, селища, міста або їх частин (будинкові, вуличні, квартальні, сільські, селищні комітети, комітети мікрорайонів, районів у містах). Створюється за рішенням зборів (конференцій) за місцем проживання членів територіальної громади на строк повноважень місцевої ради, якщо в положенні не вказано інше. Можуть діяти без статусу юридичної особи. Територія дії визначається місцевою радою, яка дає дозвіл на її органу (протягом одного місяця). Мають власні повноваження, визначені законом; можуть мати делеговані місцевими радами повноваження щодо вирішення питань місцевого значення. Місцеві ради мають право зупиняти дію рішень органів та достроково їх припиняти.</p>
6.0.	Асоціації органів місцевого самоврядування та їх об'єднання	<p>Про асоціації органів місцевого самоврядування http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/1275-17</p> <p>Про місцеве самоврядування в Україні http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/280/97-%D0%B2%D1%80</p>	<p>Добровільні об'єднання з метою більш ефективного здійснення повноважень органів місцевого самоврядування, захисту прав та інтересів територіальних громад. Можуть мати місцевий та всеукраїнський статус (більше половини органів відповідного територіального рівня). Всеукраїнські асоціації ліквідуються, якщо кількість їх членів стає меншою. Орган може бути членом лише однієї всеукраїнської асоціації. Асоціаціям не можуть передаватися власні повноваження органів. Закон визначає</p>

			питання, щодо яких консультації з асоціаціями обов'язкові
7.0.	Органи суддівського самоврядування	Про судоустрій і статус суддів http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/2453-17	Мають на меті вирішення питань внутрішньої діяльності судів, обрання суддів на адміністративні посади, зміцнення незалежності судів. Організаційні форми: збори суддів місцевих судів, апеляційних судів, вищих спеціалізованих судів і Верховного суду України; Рада суддів України; з'їзд суддів України, що обирає Раду суддів, призначає суддів Конституційного суду України, членів Вищої ради юстиції та Вищої кваліфікаційної комісії суддів. З'їзд суддів скликається раз на два роки; делегатів обирають збори суддів. Рада суддів є вищим органом суддівського самоврядування у період між з'їздами суддів, призначає голову Державної судової адміністрації та його заступників. ДСА здійснює забезпечення роботи органів суддівського самоврядування
7.1.	Постійно діючі третейські суди	Про третейські суди http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/1701-15	Створюються всеукраїнськими громадськими об'єднаннями або організаціями роботодавців, саморегулювальними організаціями, торгово-промисловими палатами, асоціаціями кредитних спілок, спілками споживчих товариств. Кількість суддів завжди є непарною. Засновники подають на державну реєстрацію зміни до регламентів чи списків суддів третейських судів протягом 15 днів після прийняття відповідних рішень. Винятки з підсудності судів визначено законом. Рішення судів можуть виконуватися добровільно чи згідно з законом про виконавче провадження. Третейська палата України є постійно діючим керівним органом третейського самоврядування, який обирається Всеукраїнським з'їздом третейських суддів.
7.2.	Органи адвокатського самоврядування	Про адвокатуру та адвокатську діяльність http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/5076-17	Національна асоціація адвокатів утворюється з'їздом адвокатів України і не може бути реорганізована; ліквідація можлива на підставі закону. Членами асоціації є всі особи, які мають право на заняття адвокатською діяльністю або склали присягу адвоката. У період між з'їздами адвокатів України та конференціями адвокатів регіонів функції адвокатського самоврядування виконують Рада адвокатів України та ради адвокатів регіонів відповідно.

			Рішення органів адвокатського самоврядування є обов'язковими для всіх адвокатів. Розмір щорічних внесків є однаковим для всіх адвокатів.
8.0.	Саморегулівні організації	<p>Про нотаріат http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/3425-12</p> <p>Про аудиторську діяльність http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/3125-12</p> <p>Про організацію формування та обігу кредитних історій http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/2704-15</p> <p>Про цінні папери та фондовий ринок http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/3480-15</p> <p>Про архітектурну діяльність http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/687-14</p> <p>Про оцінку майна, майнових прав та професійну оціночну діяльність в Україні http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/2658-14</p> <p>Про оцінку земель http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/1378-15</p> <p>Про землеустрій http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/858-15</p> <p>Про сільськогосподарську дорадчу діяльність http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/1807-15</p>	<p>Спеціалісти за визначеним законом фаховим напрямом мають бути членами принаймні однієї саморегулівної організації. Закони встановлюють мінімальну кількість та вимоги до освіти членів таких організацій. Саморегулівні організації здійснюють сертифікацію або професійну атестацію спеціалістів у за певним фаховим напрямом і ведуть реєстри осіб, які мають право здійснювати відповідну професійну діяльність. Встановлюють стандарти діяльності та накладають стягнення за їх порушення, в т.ч. зупинення права здійснювати відповідну професійну діяльність.</p>
8.1.	Інші професійні організації та об'єднання	Не визначено	Див. «Саморегулівні організації»
9.0.	Творчі спілки	<p>Про професійних творчих працівників та творчі спілки http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/554/97-%D0%B2%D1%80</p>	<p>Добровільні об'єднання професійних творчих працівників за фаховим напрямом у сфері культури та мистецтва, які мають фіксоване членство осіб старше 18 років. Можуть мати місцевий, регіональний (не менше 20 членів) або всеукраїнський (не менше 100 членів) статус. Всеукраїнським творчим спілкам КМУ може надавати статус національних (одній за кожним фаховим напрямом), що дає право на</p>

			державну фінансову підтримку. Майно колишніх творчих спілок СРСР має особливий статус.
10.0.	Професійні спілки	<p>Про професійні спілки, їх об'єднання, права і гарантії їх діяльності http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/1045-14</p> <p>Кодекс законів України про працю</p> <p>Про громадські об'єднання http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/4572-17</p> <p>Про соціальний діалог в Україні http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/2862-17</p>	<p>Добровільні об'єднання громадян за родом їх професійної або трудової діяльності (навчання) з метою представництва і захисту соціально-економічних, трудових прав та інтересів членів, в тому числі у сфері соціального діалогу. Мають виключне право на використання у назві слова «профспілка» і похідних слів. Особи без громадянства, іноземці можуть вступати в діючі профспілки. Статути можуть обмежувати подвійне членство в профспілках. Організації профспілок мають статус первинних, місцевих, регіональних, обласних, республіканських (АР Крим) і всеукраїнських. Легалізуються шляхом повідомлення на відповідність заявленому статусу; відмова в легалізації заборонена. Набувають права юридичної особи з дати затвердження статуту (положення). Закон визначає критерії визнання профспілок та їх об'єднань репрезентативними.</p>
10.1.	Об'єднання професійних спілок	<p>Про професійні спілки, їх об'єднання, права і гарантії їх діяльності http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/1045-14</p> <p>Кодекс законів України про працю</p> <p>Про громадські об'єднання http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/4572-17</p> <p>Про соціальний діалог в Україні http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/2862-17</p>	<p>Створюються організаціями профспілок, статути яких передбачають таке право для виконання статутних завдань. Добровільні об'єднання за галузевою, територіальною, фаховою або іншою ознакою. Статус об'єднань профспілок визначається за статусом їх членів. Примусовий розпуск об'єднань профспілок не тягне за собою примусовий розпуск організацій профспілок – членів об'єднань. На об'єднання поширюється решта прав та обов'язків профспілок.</p>
11.0.	Організації роботодавців	<p>Про організації роботодавців, їх об'єднання, права і гарантії їх діяльності http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/5026-17</p> <p>Про соціальний діалог в Україні http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/2862-17</p>	<p>Похідні назви від «організації роботодавців» можуть використовувати лише організації, створені згідно з цим законом. Мають на меті представництво і захист прав та законних інтересів роботодавців, в тому числі у сфері соціального діалогу. Беруть участь в укладанні національних, галузевих і територіальних угод. Можуть бути визнані саморегульованими організаціями. Мають місцевий, обласний, республіканський (АР Крим) або всеукраїнський статус залежно від визначеної</p>

			законом мінімальної кількості учасників. Закон визначає критерії визнання організацій репрезентативними. Не ведуть господарської діяльності безпосередньо, крім пасивних доходів
12.0.	Торгово-промислові палати	Про Торгово-промислові палати в Україні http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/671/97-%D0%B2%D1%80	Добровільні об'єднання юридичних осіб та підприємців для створення сприятливих умов підприємницької діяльності. Мають виключні права на використання в назвах слів «торгово-промислова палата». В межах регіону створюється лише одна палата; мінімальна кількість засновників – 50 осіб. Торгово-промислова палата України здійснює представницькі і координаційні функції щодо інших палат, в т.ч. в Міжнародній торговій палаті та інших міжнародних організаціях підприємців. Палата засвідчує форс-мажорні обставини. Можуть здійснювати визначену законом підприємницьку діяльність
13.0.	Інші об'єднання юридичних осіб	Господарський кодекс http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/436-15	Включає союзи, спілки, асоціації підприємців та інші подібні об'єднання юридичних осіб
14.0.	Приватні організації (установи, заклади)	Цивільний кодекс http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/435-15	Створюються однією чи кількома фізичними або юридичними особами приватного права для досягнення певної мети. Установчий акт може міститися в заповіті. Засновники не беруть участі в управлінні. Обов'язково створюється правління. Наглядова рада здійснює нагляд за додержанням мети. Засновник(и) виділяють чи об'єднують майно, за рахунок якого здійснюється мета, не пов'язана з одержанням прибутку. Зміни установчого акту, мети та структури управління має затвердити суд з урахуванням намірів засновників та думки правління.
14.1.	Організації (установи, заклади) громадських об'єднань, інших неприємницьких товариств	Господарський кодекс http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/436-15	Створюються громадським об'єднанням, іншим неприємницьким товариством для здійснення господарської діяльності з метою реалізації статутних завдань засновника. Здійснюють діяльність на праві оперативного управління та господарського відання, якщо інше не встановлено законом. Статут засновника має визначати право створення таких організацій (установ, закладів).

15.0.	Недержавні пенсійні фонди	Про недержавне пенсійне забезпечення http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/1057-15	Діють виключно з метою накопичення внесків учасників, управління активами та здійснення пенсійних виплат учасникам-фізичним особам. Провадження інших видів діяльності заборонено. Фонди можуть бути корпоративними, професійними або відкритими. Не можуть бути визнані банкрутами. Дозволено злиття чи приєднання до фонду того саме виду. Зміна виду чи назви заборонена. Мають виключне право на використання в назві слів «пенсійний фонд» чи «недержавний пенсійний фонд». Створення інших органів управління, крім зборів засновників і ради фонду, заборонено. Юридична особа-роботодавець може бути засновником лише одного професійного чи корпоративного фонду
16.0.	Кредитні спілки	Про кредитні спілки http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/2908-14	Неприбуткові фінансові установи, виключним видом діяльності яких є фінансові послуги за рахунок об'єднаних грошових внесків членів. Не можуть бути засновниками (учасниками) підприємницької діяльності, крім бюро кредитних історій. Мають виключне право на використання у назвах слів «кредитна спілка». Мінімальна кількість членів – 50 фізичних осіб за ознакою спільного місця проживання, роботи або навчання, належності до громадської чи релігійної організації, професійної спілки чи об'єднання профспілок. Зміна цих ознак не припиняє членство у спілці. Обов'язки та права членів (в т.ч. розподіл прибутку на додаткові та основні пайові внески) регулюються законом. Можуть створювати місцеві та всеукраїнські асоціації кредитних спілок. Одній із всеукраїнських асоціацій може бути наданий статус саморегулювальної організації, статут якої узгоджує уповноважений регуляторний орган
17.0.	Обслуговуючі кооперативи	Про кооперацію http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/1087-15	Об'єднання фізичних та/або юридичних осіб для надання послуг переважно членам кооперативу (вартість послуг іншим особам може становити до 20% річного обороту). Мають на меті задоволення особистих потреб членів шляхом участі у спільній господарській діяльності, користування послугами і майном кооперативу, сплати пайових та інших внесків. Кооперативи поділяють між членами ризики,

			доходи і витрати, сприяють їх самоорганізації та самоконтролю. Сплачують кооперативні виплати як частину доходу розподілену пропорційно до участі в господарській діяльності. Майно, крім неподільного фонду, при ліквідації розподіляється між членами. Мінімальна кількість членів – три особи старші 16 років. Можуть мати асоційованих членів. Кооперативні об'єднання діють на підставі установчих договорів або статутів.
17.0.1.	Обслуговуючі сільсько-господарські кооперативи	Про кооперацію http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/1087-15 Про сільськогосподарську кооперацію http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/469/97-%D0%B2%D1%80	Об'єднання фізичних та/або юридичних осіб для надання послуг, спрямованих на зменшення витрат та/або збільшення їх доходів від їх сільськогосподарської діяльності. На відміну від інших кооперативів, кооперативні виплати розподіляються як надлишок витрат передплачених за послуги кооперативу над їх фактичною собівартістю. Надають послуги тільки своїм членам. Не є власниками сільськогосподарської продукції. Поділяються на заготівельно-збутові, постачальницькі, переробні, сервісні та багатофункціональні. Розмір пайових внесків пропорційний до запланованого обсягу і вартості послуг кооперативів. Примірні правила розробляються Мінагрополітики. Кооперативні об'єднання діють на тих саме засадах, як кооперативи.
17.1.	Споживчі кооперативи	Про кооперацію http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/1087-15 Про споживчу кооперацію http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/2265-12	Об'єднання фізичних та/або юридичних осіб для торговельного обслуговування, заготівель сільськогосподарської продукції, сировини, виробництва продукції та надання послуг для споживчих потреб членів.
17.1.1.	Споживчі товариства	Про споживчу кооперацію http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/2265-12	Добровільні об'єднання громадян за місцем проживання або роботи для спільної господарської діяльності з метою поліпшення свого економічного та соціального стану. Діють на основі майнової участі та взаємодопомоги. Індивідуальні члени старші 16 років (в товариствах у навчальних закладах – старші 14 років); можуть бути колективні члени – фермерські господарства, господарські товариства і підприємства. Можуть об'єднуватися в спілки споживчих товариств, які не виконують розпорядчих функцій. Дивіденди на пайові внески і майно товариств під час ліквідації розподіляються між їх членами.

18.0.	Філії (інші відокремлені підрозділи)	Цивільний кодекс http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/435-15 Про громадські об'єднання http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/4572-17	Відокремлені підрозділи розташовані поза місцезнаходженням юридичної особи і здійснюють всі або частину її функцій. Наділяються майном юридичної особи. Керівник призначається юридичною особою і діє на підставі її довіреності. Відокремлені підрозділи не є юридичними особами, крім визначених законом осередків всеукраїнських громадських об'єднань. Рішення про зміну статутів (положень) таких осередків, місцезнаходження і складу керівних органів приймаються згідно з законом «Про громадські об'єднання». Їх правонаступниками є відповідні громадські об'єднання. Відокремлені підрозділи іноземних неурядових організацій підлягають акредитації згідно з законом «Про громадські об'єднання» .
18.0.1.	Представництва	Цивільний кодекс http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/435-15 Про громадські об'єднання http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/4572-17	Представництва розташовані поза місцезнаходженням юридичної особи і здійснюють представництво і захист її інтересів. Представництва іноземних неурядових організацій не є постійними представництвами нерезидентів. На представництва поширюється решта прав та обов'язків філій (відокремлених підрозділів).
19.0	Інші організаційно-правові форми	Не визначено	

**Додаток 3. Кількість ОГС за різними організаційно-правовими формами
реєстрації за регіонами України**

№	Територія/ Область	Організаційно-правова форма за КОПФГ										
		Громадська організація	Спілка об'єднань громадян	Релігійна організація	Профспілка	Об'єднання профспілок	Благодійна організація	Об'єднання співвласників багатоквартирного будинку	Орган самоорганізації населення	Творча спілка (інша професійна організація)	Кредитна спілка	Кооперативи
1	АР Крим	3052	21	846	1108	12	453	857	149	18	43	2075
2	Вінницька	1944	24	758	1036	2	308	589	71	8	26	6
3	Волинська	1474	14	1275	668	0	246	429	89	9	22	678
4	Дніпропетровська	4131	25	974	1818	3	982	1131	70	17	66	2229
5	Донецька	5275	15	1416	2101	21	776	2814	249	12	93	2219
6	Житомирська	1872	8	869	998	5	323	260	14	8	15	485
7	Закарпатська	1973	11	1371	635	3	520	272	29	11	28	177
8	Запорізька	2626	18	561	769	2	707	500	57	12	46	1683
9	Івано-франківська	2172	8	1207	965	20	521	460	74	13	33	575
10	Київська	4356	30	1215	970	7	803	473	21	0	25	2381
11	Кіровоградська	1376	8	376	522	4	279	148	2	8	30	368
12	Луганська	2832	14	574	1639	13	451	776	64	9	81	516
13	Львівська	4630	26	2110	1292	2	970	1218	67	16	45	1406
14	Миколаївська	2283	26	501	999	1	487	741	51	7	23	833
15	Одеська	4197	32	889	1434	9	847	745	116	12	76	1584
16	Полтавська	2158	11	730	1289	11	369	407	10	9	29	807
17	Рівненська	1640	5	1295	797	2	241	404	6	5	16	541
18	Сумська	1736	6	477	805	3	253	362	16	14	16	386
19	Тернопільська	1326	8	1350	458	1	214	796	121	10	32	419
20	Харківська	3194	34	591	1490	15	717	780	13	12	71	2285
21	Херсонська	1614	14	488	578	6	262	580	37	4	25	561
22	Хмельницька	1827	13	1124	913	3	298	569	13	13	35	983
23	Черкаська	1829	19	507	810	4	343	492	25	7	61	794
24	Чернівецька	1203	11	781	526	4	180	303	54	6	24	518
25	Чернігівська	1396	13	562	643	9	255	272	15	15	29	507
26	м.Київ	8538	259	770	1724	27	3229	711	105	36	143	1851
27	м.Севастополь	1089	3	117	285	5	216	175	44	9	27	1506

1) Дані Державної служби статистики України, лист від 12 серпня 2015 року

Додаток 4. Класифікація ОГС за системою ООН

Міжнародна Класифікація неприбуткових організацій (International Classification of Non-Profit Organizations, ICNPO)		Міжнародна Класифікація цілей неприбуткових організацій (Classification of Purposes of Non-Profit Institutions, COPNI)		Класифікація державної статистики України
Група 1	Культура і дозвілля			
1100	Культура і мистецтво	03.2	Послуги у сфері культури	Товариства охорони пам'яток історії та культури
				Культурно-виховні об'єднання
				Творчі спілки
1200	Аматорський спорт	03.1		Оздоровчі та фізкультурно-спортивні громадські організації
1300	Соціальні клуби та інші види дозвілля	03.1	Послуги у сфері спорту і рекреації	Інші громадські організації
Група 2	Освіта та дослідження			
2100	Початкова і середня освіта	04.1	Дошкільна і початкова освіта	Громадські організації у сфері освіти
		04.2	Середня освіта	Дитячі громадські організації
2200	Вища освіта	04.3		Молодіжні, у т.ч. студентські громадські організації
		04.4		
2300	Інша освіта	04.5		
		04.7		
2400	Дослідження			Науково-технічні товариства
Група 3	Охорона здоров'я			
3100	Лікарні і реабілітаційні центри	02.3	Послуги лікарень	
3200	Заклади догляду			
3300	Психічне здоров'я та втручання у кризових ситуаціях	02.2	Амбулаторні медичні послуги	
3400	Інші послуги у сфері охорони здоров'я			

Група 4	Соціальні послуги			
4100	Соціальні послуги	05.1	Послуги у сфері соціального захисту	Об'єднання ветеранів та інвалідів
				Жіночі організації
4200	Надзвичайні ситуації та гуманітарна допомога			Громадські організації по захисту населення від наслідків аварії на ЧАЕС
4300	Фінансова допомога та утримання			
Група 5	Природне довкілля			
5100	Охорона природного довкілля	08.1	Охорона природного довкілля, не включена до інших класів	Організації охорони природного довкілля
5200	Захист тварин	08.1	Охорона природного довкілля, не включена до інших класів	
		09.1	Послуги, не включені до інших класів	
Група 6	Розвиток і житло			
6100	Соціально-економічний розвиток і розвиток громад	05.1	Послуги у сфері соціального захисту	
		09.1	Послуги, не включені до інших класів	
6200	Житло	01.1	Житло	Об'єднання співвласників багатоквартирних будинків
6300	Зайнятість і професійна підготовка	04.5	Освіта, не включена до інших класів	
		09.1	Послуги, не включені до інших класів	
Група 7	Право, адвокати, політика			
7100	Громадські та адвокатські організації	09.1	Послуги, не включені до інших класів	Інші громадські організації
7200	Право і правові послуги			
7300	Політичні організації	07.1	Послуги політичних партій	Політичні партії
				Громадські рухи

Група 8	Благодійні інститути і розвиток волонтерства			
8 100	Благодійні фонди, що надають гранти			Благодійні організації
8 200	Інші благодійні інститути та організації з розвитку волонтерства	09.1	Послуги, не включені до інших класів	
Група 9	Міжнародна діяльність			
9 100	Міжнародна діяльність	09.1	Послуги, не включені до інших класів	Громадські організації національних і дружніх зв'язків
Група 10	Релігія			
10 100	Релігійні конгрегації та асоціації	06.0	Релігія	Релігійні організації
Група 11	Підприємницькі і професійні організації, професійні спілки			
11 100	Підприємницькі організації	09.1	Послуги, не включені до інших класів	Організації роботодавців
11 200	Професійні організації	07.3	Послуги професійних організацій	Професійні організації
11 300	Професійні спілки	07.2	Послуги професійних спілок	Професійні спілки
Група 12	Некласифіковані			
12 100	Некласифіковані в інших класах	09.1	Послуги, не включені до інших класів	Інші громадські організації

Додаток 5. Список робочої групи експертів

- **Олександр Ярема**, Адміністрація Президента України
- **Олександр Корнієвський**, Національний інститут стратегічних досліджень
- **Юрій Опалько**, Національний інститут стратегічних досліджень
- **Наталія Окша**, Секретаріат Кабінету Міністрів України
- **Олексій Орловський**, Міжнародний фонд Відродження
- **Анастасія Красносільська**, Український незалежний центр перспективних досліджень
- **Айдер Халілов**, ПРООН
- **Володимир Купрій**, Творчий центр ТЦК
- **Олександр Вінніков**, Мережа розвитку європейського права
- **Любов Паливода**, Творчий центр ТЦК

Додаток 6. Використана література

- Вінников О. (2015). Аналіз системи державної статистики, обліку та оцінки розвитку Інститутів громадянського суспільства в Україні. Е-повідомлення від 14 січня 2016 р.
- Громадські організації в Україні у 2014 р. : стат. бюл. / Державна служба статистики України. – К.: Держстат України, 2015.
- Красносільська А. Показники розвитку громадянського суспільства України у європейському контексті / А. Красносільська // Громадян. суспільство. – 2012. – № 1 (19). – С. 4–6.
- Розвиток громадянського суспільства в Україні : аналіт. доп. / В. М. Яблонський, П.Ф.Вознюк, Д.М.Горелов [та ін.]; за ред. О.А.Корнієвського, М.М.Розумного. – К.: НІСД, 2015. -60
- Стан та динаміка розвитку організацій громадянського суспільства в Україні: 2002–2013 роки: звіт за даними дослідження / Упоряд.: Л. Паливода. – К.: БФ «Творчий центр ТЦК. 2014. – 88 с.
- М.П.Требін (2013). Сучасний стан громадянського суспільства в Україні: проблеми і перспективи. Український соціум 2013ю № 4(47)б стор. 161-174
- Bekeshkina Iryna and KaźmierkiewiczZ, Piotr. (2012). Making Ukrainian Civil Society Matter. Institute of Public Affairs, Warszawa.
- Bobbio, Norbert. (1988). Gramsci and the concept of civil society in J. Keane (ed.), Civil Society and the State: New European Perspectives. London: Verso.
- Cahoone, L. (2001). Civil society. The conservative meaning of liberal politics. Blackwell Publishers.
- Carothers, Thomas. (1999). Aiding Democracy Abroad. Washington, DC: Carnegie Endowment for International Peace.
- Centre for Civil Society (2001). Report: January 1999-July 2000. Centre for Civil Society, London School of Economics, London.
- CIVICUS (2006). Civil society in Ukraine: “Driving engine or spare wheel for change?” (2006). CIVICUS Civil Society Index Report for Ukraine. Written by Svitlana Kuts, Lyubov Palyvoda, Kyiv
- Cohen, J. L. and Arato, A. (1997). Civil Society and Political Theory . Cambridge, MA: MIT Press.
- Deakin, N. (2001). In search of civil society. Palgrave.
- Ehrenberg, J. (1999). Civil society. The critical history of an idea. New York: New York University Press.
- Ferguson, A. (1980). An Essay on the History of Civil Society. New Brunswick: Transaction books. England (first published in 1767).
- Foley, Michael W. and Edwards, Bob. (1996). The Paradox of Civil Society. Journal of Democracy, vol. 7, pp. 38-52.
- Fowler, Alan. (1996). Strengthening Civil Society in Transition Economies - from Concept to Strategy: Mapping an Exit in a Maze of Mirrors», in A. Clayton (ed.), NGOs, Civil Society and the State: Building Democracy in Transitional Societies Oxford: INTRAC.
- Galston, W. (2000). Civil society and the “Art of association”. Journal of Democracy, vol. 11, issue 1: 64-70.
- GfK Ukraine (2014). Волонтерський рух в Україні. Retrieved January 25, 2015, from <http://www.gfk.com/Gramsci>, A. (eds. and trans., Q. Hoare and G.N. Smith)

- (1971). *Selections from the Prison Notebooks*. London: Lawrence and Wishart.
- Hall, John A. (1995). In *Search of Civil Society* in J. A. Hall (ed.) *Civil Society: Theory, History, Comparison*. Cambridge: Polity Press.
- Hegel, G.W.F. (ed. by A.W. Wood; trans. by H.B. Nisbet) (1991). *Elements of the Philosophy of Right*. Cambridge: Cambridge University Press, England (first published in 1820).
- Bernd Helmig, Christoph Bärlocher and Georg von Schnurbein. "Defining the Nonprofit Sector: Switzerland." Working Papers of the Johns Hopkins Comparative Nonprofit Sector Project, No. 46. Baltimore: The Johns Hopkins Center for Civil Society Studies, 2009.
- Hodgkinson, V. and Foley, M. (2003). *The civil society reader*. Hanover: University Press of New England.
- Lenzer, M. (2002). The use and abuse of 'civil society' in Development. *Transnational Associations*, vol.3: 170-187.
- Levin, M. Daring to define civil society. Retrieved November 3, 2003
- Lewis, D. (2001). Civil society in non-Western contexts: Reflection on the 'usefulness' of a concept. Civil society Working paper 13. Retrieved October 25, 2003, from <http://www.lse.ac.uk>.
- Ottaway, Marina and Carothers, Thomas (eds.). (2000). *Funding Virtue: Civil Society Aid and Democracy Promotion*. Washington, DC: Carnegie Endowment for International Peace.
- Oz-Salzberger, F. (1995). *Translating the Enlightenment*. Clarendon Press.
- Parsons, T. (1971). *The System of Modern Societies*. Prentice-Hall, Englewood Cliffs, New Jersey.
- Pietrzyk, D. (2001). Civil society – conceptual history from Hobbes to Marx. Working Paper No 1. Retrieved December 1, 2003, from <http://www.aber.ac.uk>.
- Putnam, R. (2000). *Bowling alone: the collapse and revival of American community*. New York: Simon Schuster.
- Rieff, David. (1999). Civil society and the future of the nation-state. *Nation*, vol. 268, issue 7:11-16.
- Robinson, M. (1993). Governance, democracy and conditionality: NGOs and the new policy agenda. In *Governance, democracy and conditionality: What role for NGO?* Edited by A. Clayton. Oxford: Canadian International Development Agency.
- Taylor, C. (1975). *Hegel*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Tester, K. (1992). *Civil society*. New York: Routledge.
- Tocqueville, Alexis (ed. By Richard D. Heffner). (2001). *Democracy in America*. A Signet Classic.
- UN (2003). *Handbook on Non-Profit Institutions in the System of National Accounts*. United Nations, NY.
- USAID (2014). *The 2014 CSO Sustainability Index for Central and Eastern Europe and Eurasia* (2015). Retrieved on October 25, 2014 from http://transition.usaid.gov/locations/europe_eurasia/dem_gov/ngoindex/
- Varty, J. (2003). *Liberalism, republicanism, civil society: Adam Ferguson and the importance of being active*. University of Sussex.
- Wiarda, H. (2003). *Civil society. The American model and third world development*. Westview.
- Wolfe, A. (1997). Is civil society obsolete? *The Brookings Review*, vol. 15, no.4: 9-13.

Творчий центр ТЦК

проспект Бажана 30, офіс 8

м. Київ, 02140, Україна

www.ccc-tck.org.ua

<<http://www.ccc-tck.org.ua/>>

2016

